

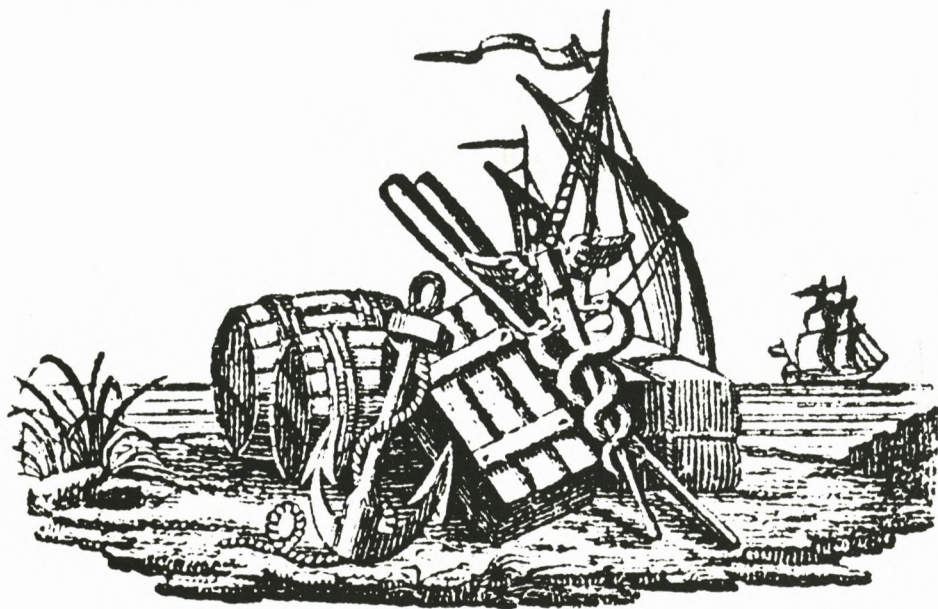
zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr 1

1979

2 årg

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før o. 1660 omfatter accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegner accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævnes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendes synonymt med konsumtion (jf 'accisebod').

Medlemsskab af Toldhistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.

Kontingentet er 36 kr årligt for enkeltpersoner, 500 kr for institutioner og firmaer.

Biblioteksabonnement på ZISE koster 36 kr pr årgang, og tegnes sammesteds.

ZISE udsendes 3 gange årligt med ca 40 sider pr hæfte.

ZISE Toldhistorisk Tidskrift, er medlemsblad for Toldhistorisk Selskab, stiftet den 24 oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

V E Parving (formand)
P Gersmann (næstformand)
Gunnar Jakobsen (sekretær)
Robert Svalgaard (kasserer)
Jan Kanstrup (redaktør)
Arne Hægstad
Palle Høgh

Manuskripter der ønskes optaget i ZISE sendes til redaktøren, Jan Kanstrup, Søbredden 14, 4000 Roskilde.

Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrevne, med ekstra linieafstand og en margin på ca 6 cm.

Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi. Mindre ændringer i teksten må påregnes, men væsentlige ændringer vil kun blive foretaget med forfatterens samtykke.

Forsideillustrationen er vignetten i varemærket for M Soldin's tobaksfabrik, gengivet i 3 gange forstørrelse; jfr i øvrigt Toldhistoriske noter, s 44 i dette nummer.

En Hjerting-tolder og hans virksomhed i sidste del af 1700-tallet

AF H K KRISTENSEN

I 1700-årene var Vardes udhavn flækken Hjerting kommet til at spille en ret væsentlig rolle. Den var Vestkystens eneste havn af nogen betydning, ikke blot for sydvestjyderne og for forskellige rejsende, men tillige for købmænd og handelsfolk fra mange jyske købstæder. Mens sejladserne på Ribe afgang, voksede Hjertings, så den var egenens vigtigste havneplads, indtil Esbjerg havn blev bygget og hurtigt voksede op til en storhavn, der slugte Hjertings sejlads.

Hjerting havde kun en naturhavn, hvor halvøen Skallingen, Fanø og den lille ø Langlig inde i bugten gav læ for skibene. På højvande lagde fartøjerne sig så nær stranden som muligt, så man ved lavvande kunne køre ud til dem eller drive studene derud, hvor de så blev hejst ombord i skibene. Ofte måtte man dog lade småbåde sejle ud med varerne og ind med de hjembragte. I gamle dage hed havnen ligefrem Grådyb, og det forekom endnu i 1700-tallet. Rundt omkring ved bugten, Varde å og syd for Hjerting var der steder, hvor mindre fartøjer kunne losse og lade- og smugle.

Ved en plakat 1680 tillodes det »for vore kære og tro undersåtters tarv og fornødenhed (at udske) øxen ved Hjerting«. Dette privilegium blev startskuddet for »Vardes toldsted i Hjerting«. Her i Vardes tolddistrikt ansattes mellem Ribe og Varde en strandrider, en visiterer (toldbetjent) i Hjerting og en anden i Janderup.

Der skete snart forandringer heri. Fortoldningen, der fra gammel tid foregik i Varde, flyttedes vistnok 1692 til Hjerting, og Janderup nedlagdes officielt som ud-

skibningssted, men var dog ikke sådan at negligere; den benyttedes jævnlig længe efter.

Tolderen boede endnu en tid i Varde, indtil tolder Søren Wedel 1729 flyttede hen til sin arbejdsplads. 1696 ansattes en vejer og måler i Hjerting. Vejerboden blev også toldbod og pakhus, til staten 1777 byggede en, og der indgik så pakhusleje (1).

Den tolder her skal berettes om, hed *Michael Müller*. Han blev født i Fruering præstegård ved Skanderborg den 18. maj 1735 og var søn af sognepræsten der Niels Mikkelsen Müller og hustru Gertrud Kirstine Hansdatter Lønborg. Han fik i dåben navnet Michel, men skrev sig Michael. Wi-berg karakteriserer i sin præstehistorie faderen som »brav og nidkær«. Faderen døde allerede, da drengen var 2 år gammel, men det lykkedes moderen at give ham en sådan opdragelse, at han i en ung alder blev fuldmægtig hos greve Jørgen von Scheel, Gammel Estrup mv, og en kort tid birkefoged i Randers (2).

Derefter er han blevet medhjælper hos tolder Søren Wedel på Varde toldsted ud i Hjerting, som det hed. Her blev snart truffet den ordning, at han skulle gifte sig med datteren og afløse Wedel i embedet. Ved kgl resolution af 14. juli 1759 fik Wedel bevilling til at afstå sin tjeneste som tolder ved øksen- og hestetolden samt kontrollør imod toldforpagteren til sin hidtidige hjælper Michael Müller. Ved samme tid stod brylluppet så mellem den nye tolder og *Maren Sørensdatter Wedel*, som var født 1728.

Derved gik Müller ind i det tolderdynasti, der siden toldstedets såkaldte genoprettelse 1651 havde beklædt embedet. Ved toldernes ægteskaber var Varde tolderi i samme slægts besiddelse fra 1651 til Müllers afgang 1794, altså næsten halvandet hundrede år (3). De havde alle fået »datteren og kaldet« eller »enken og kaldet«, en regel, der ikke blot gjaldt for toldere, præster og bønder, men inden for næsten alle erhverv (4).

Maren Wedel nedstammede i lige linie fra historiografen Anders S. Wedel, der var hendes tip-tipoldefader. De mellemliggende led indtil hendes far, tolderen, var alle præster. Da historiografens 2. hustru, der var stammomeren, var en datterdatter af Hans Tavsén, er reformatoren altså Mårens 4 gange tipoldefar. Imidlertid blev ægteskabet med Müller af kortere varighed. Det var barnløst, og Maren Wedel har formodentlig været svagelig.

Måske tilskyndet af, at medarbejderen, kontrollør, vejer og måler P. Elling, 1762 fik bevilling til at sidde i uskiftet bo, søgte Müller om det samme og fik 1765 kgl konfirmation på et gensidigt testamente. Den længstlevende skulle »nyde og beholde vort fælles bo og det ubesigtiget, uvurderet og uskift«. Giftede den efterlevende sig, skulle afdødes arvinger kun have 8 rdl og Hjerting bys fattige 6 rdl (5).

Allerede 1765 afgik fru Müller ved døden. Guldager kirkebog oplyser, at hun var 36 år 11 mdr og 4 dage gammel og blev begravet 8. september.

Müller giftede sig igen. Den udkårne var *Ellen Kirstine Bruun*, født 4. december 1732 i Hemmet, Ringkøbing amt, datter af sognepræst Peder Nielsen Bruun og hustru Margrethe Turesdatter. De fik 3 børn: Niels, døbt 10. september 1769, Gertrud-Christina, døbt 9. maj 1771 og Margrethe, hjemmedøbt og fremstillet i kirken 27. november 1774. Fadderlisterne viser, at Mül-

lers foruden med medarbejderne omgikkes egnens proprietærer, præster og storkøbmænd i Varde (6). De sidstnævnte var trofaste klienter i toldboden. Deres opfattelse af egnens erhvervsliv og dens vanskeligheder kan højst sandsynligt have påvirket Müllers indstilling.

Müller nøjedes ikke med sin embedsvirksomhed, men havde tillige andre jern i ilden. Han ejede således en gård i Alslev sogn, »Danmarksgård kaldet«, den nuværende Damsmark. Ved gården indrettede han et teglværk, der årligt brændte 100.000 teglsten. Det var ved den tid, egnen begyndte at erstatte husenes bindingsværk med tavlmur eller grundmur. 1777 averterede han begge foretagender til salg.

Hjerting var landets største udførselshavn for jyddepotter. Der gik næppe et vestjysk fartøj fra havnen, uden det var fyldt op med »swot påtter«, hvis der var plads. Müller begyndte at fremstille røde potter og havde to pottemagere i arbejde; han ville også prøve at lave fajance, men det blev næppe til noget, ej heller et påtænkt brændevinsbrænderi, der skulle fremstille brændevin til hans arbejdere. Ansøgningen blev afslået.

1785, da et par kirker og deres gods i nabosognene var til salg, købte han 12 enge i Alslev for 1018 rdl og 8 i Hostrup sogn for 356 rdl. Kontrolløren Henningsen var endnu flottere, han købte Hostrup kirke for 1700 rdl.

Hvor levende Müller tog sig af forholdene i den lille by, ser vi, da en lettere sindsygt, der nød en portion fra det ældgamle hospital i Varde, efterhånden var blevet farlig for sine bysbørns liv og lemmer. Da greb Müller ind og henvendte sig til hospitalsforstanderen med forslag om at få tilbygget en dårekiste til hospitalet. Det var forstanderen ikke interesseret i og svarede, at der var ikke plads til nogen tilbygning.

Müller lod sig ikke standse, men henvendte sig til biskoppen, der sammen med stiftamtmanden havde et overtilsyn med denne oprindelig gejstlige stiftelse, og så fik forstanderen ordre til at indrette »kisten« og det »jo før jo hellere« (7).

Tolderen var virkelysten, åbenbart velhavende, hørte til egnens honoratiores og var ganske givet vel anset på egnen.

Hvordan han røgtede sit embede, vil vi nu forsøge at se lidt nærmere på.

Det var ret forskelligartede ting og forhold, tolderens måtte arbejde med eller have ansvaret for. De tre vintermåneder først i det nye år forløb let, når der ses bort fra regnskabsaflæggelsen for det forløbne år. Regnskabet afsluttedes senest i januar og indsendtes til revision. Hvis ikke streng vinter hindrede det, blev skibene i vinterlejerne gjort sejlklaare og »bragt i flode« først i marts. Og så kom der gang i arbejdet ved toldstedet (8).

For 1767 er toldbogen bevaret, og vi vælger at se lidt på virksomheden dette år. Den 4.marts klareredes de første 5 fartøjer for udgående, næste dag 2, 7.marts 1, 9.marts 4 osv i lignende, men aftagende tempo resten af året. *Det ses i tabel 1.*

TABEL 1
*Udklareringer i 1767
fordelt på måneder.*

Marts	37
April	30
Maj	20
Juni	29
Juli	19
August	25
September	20
Oktober	16
November	7
December	1
I alt	204

TABEL 2

Fartøjer i Varde toldsted 1769 (1 = læster).

1 galease	skipper Tonnes Nielsen	Hjerting 21½ l. 19 år gl.	bygget i Altona.
1 kuf	skipper Sv Matiesen	Hjerting 20 l. 18 år gl.	bygget i Altona.
1 smakke	skipper Jes Nielsen	Hjerting 18 l. 25 år gl.	bygget i Altona.
1 galease	skipper Boje Sørensen	Ho 13 l. 22 år gl.	bygget i Altona.
1 snekke	skipper Jac Bovbjerg	Hjerting 11 l. 26 år gl.	bygget i Holland.
1 smakke	skipper Oluf Møller	Hjerting 8½ l. 32 år gl.	bygget i Altona.
1 smakke	skipper J Hansen	Hjerting 7½ l. 32 år gl.	bygget i Altona.
1 snekke	skipper H P Heboe	Hjerting 7 l. 16 år gl.	bygget i Altona.
1 kuf	skipper S Kjær	Hjerting 6 l. 15 år gl.	bygget i Altona.

Hollandske.

Dochum: 1 smakke 16 l., 1 do. 15½ l., 1 tjalk 13½ l.

Defziel: 1 smakke 16 l. - Spicheroeg 1 snekke 11 l.

Fanø (Nordby) og Sønderho

1 huggertgalease 24 l., 1 kuf 9 l., 2 kuffer á 6 l. 12 l., 1 snekke 5 l., 2 jagter 7 l., 1 smakke 3½ l., 3 både 9 l., 1 båd 2½ l., 2 både 4 l., 5 både 7½ l., 9 både 9 l., 17 både 8½ l.

Altså:

distriktet	9 fartøjer	på 112½ læster
Holland	5 fartøjer	på 72 læster
Fanø og Sønderho	45 fartøjer	på 101 læster

Skibene, der ikke sjældent havde indtaget last andetsteds ved kysten eller ved Varde å, kom gerne et par dage før eller så. Undertiden måtte de dog vente længere, før de blev færdiglastet. En galease fra Ho, der skulle til Norge for købmand, byskriver Ras. Øllgaard i Varde måtte vente 14 dage. Den indtog 120 td rug og 200 td byg, mens skipperen for egen regning medtog 2 td smør og jydepotter for 4 rdl samt 40 alen hjemmegjort stribet tøj. Mange af disse skippere var nemlig tillige handlende og bønder. En halv snes skibe var meldt indgående før jul forrige år.

En opgørelse, Müller udarbejde 1769 over »Fartøjer i Varde Toldsted« ses i *tabel 2*

Der kom så mange fannikere til tolden, at Hjerting i virkeligheden var deres toldsted i stedet for Ribe, som øen hørte under fra gammel tid. 1784 fandt revisionen, at Müller ikke krævede afgifter, når varer skulle sendes til Ribe.

Han forklarede, at fragten var så ringe, at en afgift ville sluge den. »Da ingen afgifter pålægges, når varen går til lands, har jeg heller ikke gjort det, når den gik til vands til Ribe og Fanø, og der er så stor kommunikation, at der ikke findes sådan forbindelse mellem 2 toldsteder andetsteds i Hs. Majestæts riger og lande, og Fanø desuden kuns er en liden mil fra Hjerting og næsten det eneste sted, hvor de kan tage deres behøvende, når de vil handle lovli-

gen. Desuden må de vel køre det fra Hjerting til Strandby (Esbjerg), som er en liden mil, og der betjene sig af færgen, da har de alting fri for ekspedition, og (der er) altså intet andet i vejen, end de ikke må betjene sig af vandet ligefrem, men skal køre den største part«.

Hertil skrev renteskriveren: »Det er nok åbne, umålte fiskerbåde, men de fører dog varer til et andet tolddistrikt, de må svare stemplet papir og toldseddel«. Kammeret gav imidlertid Müller medhold og lod det af renteskriveren forlangte bortfalde. Man er åbenbart på højeste sted kommet til at se lidt nærmere på dette spørgsmål.

Desuden var det den almindelige opfattelse, at der smugledes bravt på denne ø. 1786 gjorde man da øen til et omtrent selvstændigt tolddistrikt med en betjent i Nordby og en i Sønderho, men allerede 1791 blev det ordnet således, at Nordby blev lagt under Hjerting og Sønderho under Ribe (9).

Der sejles især med rug til Hamborg, også med boghvede og byg, grønsaltet eller røget flæsk. Nogle havde søfarende og disses kister med til Holland eller Hamborg. Enkelte sejlede mest ballastet eller med kampesten derved for at søge hyre og sælge stenene. Mange skippere havde sorte pletter med på egen regning, visse småbåde sejlede kun med pletter for 6 - 14 dl. Avancen ved salget var hele deres hyre.

Ret jævnlig opgives blot Elven (Elben) som bestemmelsessted, fik man ikke varen afsat i den ene by, sejlede man til den næste. Det skete, man måtte have en del af ladningen med hjem igen. Nogle skulle ikke længere end til Før, Højer, Husum eller Ejderen.

Senere på året sejlede med tørrede flyndere (rødspætter), tørrede ørreder, og købmænd fra Varde og Kolding sendte »barked« (garvede) handske i hundredevis eller nedpakkede i tønder; også mange degger beredte fåre- og lammeskind, voks og smør eksporteredes.

TABEL 3

Værdien af udførslen over Hjerting toldsted 1767.

	Til Tyskland	Holland
4848 + 48 tdr. rug	14.544 rdl.	144 rdl.
386 øksne	9.650 rdl.	
Sorte potter (jydepotter)	1.928 rdl.	248 rdl.
604 tdr. byg og boghvede	906 rdl.	
2½ + 4 skip pund voks	225 rdl.	360 rdl.
66 skip pund grønsaltet eller røget flæsk	536 rdl.	
66 skip pund barkedede handsker	500 rdl.	
220 deger beredte skind		440 rdl.
22 tdr. smør	396 rdl.	
14 tdr. tran, behandlet på Hjerting trankogeri	196 rdl.	
2 heste		100 rdl.
6200 tørrede flyndere	93 rdl.	
Kampesten		54 rdl.
400 Hvillinger (kuller)	5 rdl.	
	28.979 rdl.	1.346 rdl.

Ialt 30.325 rdl.

En Vardekøbmand sendte 268 alen hør-lærred og 1 tønne med 177 hatte til Norge, det var hjemmegjorte toldfri varer. Indførsel af udenlandske hatte og huer var forbudt.

Der sejlede også til Island. 1791 angav Claus Pedersen Clausen, Nordby, der var medreder af »Det islandske Selskab« på Fanø at udføre til oplag 36 tdr fransk salt for videre udførsel til Island og godt et par måneder senere endnu 9 tdr spansk salt, 9 fustager 800 pund hår(dt) brød, 1 td kringler, 1 td tvebakker, 12 tdr 12 ankre kornbrændevin, 10 dus. filthatte, 25 dus. bomuldsklude, 60 alen blå lærred, 32 alen lærred, 60 alen fløjlsbånd, 1 kiste Nyrnberger varer, 24 måtter presset rulletobak, 200 pund tobak, 50 lakrids, 2 pund indigo, 1 td grøn sæbe, 4000 søm alle slags, 6 tdr tjære,

50 pund kaffebønner, 50 pund kandis, 2 toppe hvid sukker, 8 gros sorte stenknapper. Det blev udskibet til Island 3.april det følgende år.

13.april 1767 kom en lille hollandsk flåde på 6 skibe, 5 smakker og en tjalk, for at hente 386 stude. Sædvanligvis skibedes vore øksne til Holland, men dette år skulle de til Bremen. 3 handelsmænd fra denne by havde opkøbt dem. Dermed fulgte uden told 7 heste. De afsejlede allerede den 20.april. Til tider var der bortsejlet langt større flokke. 1746, da der var kvæggpest i Holsten, så studene ikke kunne drives til lands, udskibedes der 10.178 over Hjerting.

Efter Müllers opgørelse opføres her den samlede udførsel 1767 i tabel 3.

Tyskland vil her sige Altona, Hamborg og Bremen. Desuden sejledes navnlig korn mm, til Norge og indenrigske steder. Varer, fortoldet i andre købstæder, gik også over Hjerting, således med passerseddel fra Ringkøbing 3 strandede kister silketøj, som den store forretningsmand Fr. de Coninck i København lod sende til Hamborg med en Hjertingskipper. Han var 1768 blevet direktør for det da oprettede »Generalmagazin-Contoir«, der afløste »Almindeligt Magazin« (en slags central for klædevarer).

De i opgørelsen nævnte 14 tdr tran stammede ikke fra havdyr, som egnens søfolk havde hjembragt. Nogle få skippere plejede ellers at tage på robbefangst ved Grønland. Trannen dette år kom fra en kaskelot, som i maj 1767 var strandet på halvøen Skallingen. Dens spæk blev afskåret og transporteret til kogeriet. Tolden var 14 sk pr td.

Her skal nævnes nogle eksempler på, hvad købmænd og andre handlende hjemtog fra Hamborg.

Rådmand Giørup i Viborg fik således til sin julehandel 1769 1 kiste citroner, 1 sæk med 50 pund kastanier (disse var almindelig handelsvare i hine tider), 1 sæk med 2 skippund valnødder, 1 med 40 pund figener, 1 fjerding (1/4 td) med 60 pund rosiner og 1 fjerding med 50 pund risengryn. Tolden heraf udgjorde i alt 3 rdl 5 sk og til stemplet papir gik 3 sk.

En Ringkøbing-købmænd, Villum Fischer, bød ikke på sydfrugter, men havde indkøbt følgende solide ting: 1 td med 100 pund kommen, 1/2 td hvedemel (tænk: en en halv tønde!), 1/2 td kringler og 1/2 td tvebakker. Varerne var bragt hertil af skipper Jens Nielsen, Fanø, hvis evert på 2 1/2 læster afsluttede sejladsen dette år den 20. december. Skipperen havde også lidt med til apoteker Eilschou, Viborg, hvis

køb denne gang nok mere var beregnet til julebordet end til medicin, det var 1 tønne med 250 pund risengryn, 1 fjerding med 60 pund figener og 1 do med 120 pund rosiner samt 1 pakke med uindbundne bøger og musicalia, forøvrigt handlede apotekerne jo med kolonial- og kramvarer af mange slags.

Vi nævner endnu en sending. Den fik Godtfried Kasler i Viborg til toldstedet 17. april med skipper Jens Pedersen, Fanø, fra Altona og Hamborg, overvejende kramvarer: Nyrnberger varer (værdi 6 rdl), gørtlerarbejder (10 rdl), galanterivarer (45 rdl), ungarsk vand (3 rdl), 15 stk bændler, 1 gros fingerbøl og syringe, 3 dus elfenbens kamme, 8 dus horn do, 8 dus knive, 2 dus rakeknive, 6 dus knive og gafler, 3 pund lak, 5 dus breve med knappenåle, 1 dus skrivetavler, 1 dus sakse, 4 bundter violstrenger (violinstrenger), 1 dus lysesakse, 2 voksduge (2 rdl), 6 stk voksduge med »skiældrede« (med figurer) til 3rdl, bendrejerarbejde (8 rdl), 10 dus spejle (4 rdl), 4 dus blomster (4 rdl - antagelig af porcelæn), 25 pund risengryn, 8 lispund humle, 2 kister med citroner.

Nyrnberger varer eller Nyrnbergerkram, som vi plejer at sige, var legetøj, isenkram, messing og stålvarer. Mere ubekendt for nutidslæsere er antagelig ungarsk vand, som flere købmænd indførte. Det var et »hovedvand« et tilbehør til de dengang florerende hovedvandsæg eller lugtedåser, hvori der var en svamp. Denne parfumeredes med ungarsk vand (aqua hungarica), der lavedes af rosmarin, lavendel og spiritus. I mangel af bedres havelse kunne almindeligt salmiakspiritus dog også bruges.

Det var meget små portioner, købmændene hjemtog, særlig påfaldende for os er de bitte små portioner hvedemel, når man ved, der praktisk talt ikke dyrkedes hvede i de midt- og vestjyske sogne dengang. »Brød og kage« betød dengang og langt se-

nere rugbrød og sigtebrød (bagt af rugsigtemel). I 1780'erne fik man dog flere og større portioner hvedemel. Müller regnede 13 lispund til en tønne, men en plakat af 20. april 1784 kun 11, så han måtte til at omregne og opkræve told for det manglende i 39 sendinger, mest til købmænd i Varde.

Derimod imponerer det store antal piber, oftest 2 gros (288 stk), den store Vardekøbmænd, byskriver Ras. Øllgaard tog 4 gros, nedpakket i 4 kurve, en anden Varde-mand, Haugaard, fik forøvrigt en lige så stor portion. Værdien af de 4 gros var kun 2 rdl 3 mk. Det drejer sig om kridtpiber, tidens store mode. Skibet, der hjemførte dem, en Sønderho-kuf, kom da også fra Holland, hvor masseproduktionen fandt sted. Hjemmeforbruget var stort. 1762 holdt justitsråd Bruun, Krogsgård, barselgilde og købte i den anledning 5 1/2 dus piber, i finere kredse brugte man kun piben én gang. (10).

Der gik ikke ret meget tobak gennem Hjerding told.

Tømmeret hentedes i Norge. Det var næsten kun Ras. Øllgaard, der fik tømmer i større ladninger. Desuden fik man fra Norge kalk, salt og jern, bl a kakkellovne. Fra 1770'erne optræder afgiften af humle i regnskaberne. En Skive-købmænd fik således et par skippund ad gangen fra Hamborg.

Wissing i Kolding og byskriver Øllgaard fik hver 12 dus uldne huer fra Glückstadt, hvor de var fabrikeret i tugthuset. Senere samme år fik Øllgaard 9 dus og to andre Varde-købmænd fik hver 6 dus. Til Viborg tugthus indførtes varer toldfrit over Hjerding som til andre danske fabrikker.

Nogle gange kom der også »fiskeben«, to Varde-købmænd fik hver 10 pund. Fiskeben var tilskårne barder af hval. Hol-lænderne drev stor hvalfangst, og de indførte »ben« var netop hentet i Amsterdam.

De anvendtes som stærkt fjedrende og spændstige stivere i de da brugelige fiskebensskørter og også til andre ting.

Det er almindelig kendt, at de tyske kolonister, som ved denne tid, slog sig ned på Alheden, indførte kartoflen i Danmark. Hjerting var ikke bagefter, for 27. oktober 1762 kom Hjertingskipperen Hans Heboe med to tønder »jordæbler« (kartofler) til sig selv. Desuden havde han 1 skok (60 stk) hvidkål og som passagerer hjemvendende søfolk og studedrivere, der havde villet hvile benene på hjemturen.

Ofte findes nogle pund cochenille i sendinger fra Holland. Denne skjoldlus' røde farvestof, der anvendtes ved farvning af silke og uld, blev dengang ikke truet i brugen af tjærefarvestofferne. Til farvning brugtes de naturlige farvemidler, som de fx fandtes i okker og umbra eller farveplanter som indigo, krap og braziltræ.

Der kunne være grund til at nævne stoffet »smak« eller »sumack«, der hyppigt

optræder, men som nok vil være et fremmedord for de fleste. Det kunne hjemføres i skippundvis, men også i mindre portioner Jøden Hartvig Joseph i Fredericia fik således en sending på 130 pund, nedpakket i 3 tønder. Sumack stammer fra et træ, rhus coriaria, der har hjemme i Middelhavsegene og brugtes til garvning og i farverier mm. En anden såre almindelig artikel var »victril«, antagelig vitriol.

Josephs varer kan tjene som et typisk udvalg for garvere og farvere. Foruden sumack var det følgende: 40 pund galæbler, 90 pund victril, 120 pund allun, 60 pund vinsten, 40 pund hvede (3 rdl), 150 pund flotholt (en udenlandsk let træsort, som fiskere brugte småstykker af til at holde garnet flydende), 1 tønne med 160 pund krap og 1 med 220 pund potaske, alt fra Hamborg.

Flensborg havde stor handel med hør, hamp og blå, som sendtes over land til Christian Albrechts Kog, hvor både herfra

hentede det til Varde-købmænd. Kogen ligger ret vest for Flensborg ved udmundingen af afløb fra Gudskog sø, sydøst for Sudwesthørn.

Müllers årsoversigter viser bl a tydeligt, hvad det betød for hans toldkasse, om der udskibedes øksne eller ej. Eksporten over Hjerting ophørte forøvrigt 1786. Derimod tiltog eksporten til fremmede steder. 1800 var tolden oppe på 1052 rdl, til hertugdømmerne var den kun 5 rdl.

1764 viser oversigten følgende: Told af ud- og indgående + lastepenge 1457 rdl. Øksne 1346 rdl. 1/4 forhøjelse på indført salt 15 rdl. Konsumtion af vin og salt 64 rdl. Konsumtion af kaffebønner 43 rdl. Told af strandede varer 2 rdl. Told af konfiskerede varer 13 sk. Konsumtion af do tobak 18 sk. Stemplet papir 61 rdl. Efter forordningen af 21.aug 1747 ekstra lastepenge, Slavekassen 36 rdl. Ransonpenge efter forordningen 10.marts 1716 22 rdl. Sportler til deling ved konfiskerede varer 58 rdl. For meget i amtsstuen betalt og medregnet blandt mangelsposter 7 rdl. I alt 3153 rdl.

1776: Told af indgåede 875 rdl. Af udgåede 465 rdl. Øksne 961 rdl. Konsumtion af kaffe 21 rdl. »3 species« 50 rdl. Stemplet papir 60 rdl. I alt 2434 rdl.

1786: Indgåede told og lastepenge 1179 rdl. Udgåede 273 rdl. Øksne- og kotold 1412 rdl. Salt 49 rdl. Kaffe 4 rdl. Humle 168 rdl. Stemplet papir 27 rdl. Af strandede varer 2 rdl. I alt 3119 rdl.

Skilling er i reglen udeladt. Slutsummen kan indeholde mangelsposter fra forrige år o lign.

Müller skulle overvåge og beregne afgifterne af alle ud- og indgående varer, og hans protokol (toldbogen) om varernes beskaffenhed og mængde eller værdi skulle stemme overens med kontrollørens. Müller

måtte endvidere tage sig af havne- og lastepengene, anvende stemplet papir, føre særligt regnskab over stude- og hesteudførselen, der fulgte to heste gratis med hver 100 stude ud af landet, han måtte overvåge selve indladningen af dyrene ude på reden ved skibene, han måtte være særlig opmærksom over for salt, kaffe og humle, når afgiften ikke var bortforpagtet, eller faldt ind under »de 3 species«.

Skete der strandinger, måtte han også helst være på færde ved stedet eller i alt fald overvåre optælling osv af det strandede gods, han måtte udfærdige indberetninger til højere myndigheder derom, da visse indstrandede varer skulle sælges med den klausul, at de skulle afhændes til udlandet, andre, at de skulle forblive i landet, alt under hensyn til merkantilismens beskyttelsespolitik. Endvidere var han til tider med til at jage smuglere; konfiskeredes der da noget, skulle han beregne tolden deraf, udfinde bagmændene, de egentlige ejere, og inddrive mulige bøder.

Han havde også ansvaret for at fartøjerne blev »målt og brændt« (dvs at få drægtigheden udregnet og størrelsen opgivet og indbrændt i skibet), det udførtes af toldstedets autoriserede måler og vejer. Müller skulle beregne og indkræve kontingenterne til »Slavekassen«, dvs ranson af søfolk, de nordafrikanske pirater havde opbragt og holdt som slaver. Da Kap Lindesnæs fyr blev tændt, måtte Müller også indkræve fyrpenge af de skibe, der kom til Hjerting og havde sejlet forbi fyret. Han måtte viderebringe konsumtionsregnskaberne fra Varde mm.

Var Varde-Hjerting end ikke noget stort tolderi, var der arbejde og problemer nok. Med kystens mange render, løb og smuthuller var der glimrende muligheder for lossen og laden uden om toldstedet, og smugleriet dyrkedes mindst lige så stærkt her som andre steder, når tolden var høj og

føltes urimelig. Det var en kendt sag, at prisbillige hollandske varer smugledes via Hjertingegnen ind i landet i massevis.

Müllers virksomhed falder i den periode, da toldvæsenet måtte arbejde under en yderliggående forbuds- og beskyttelseslovgivning. Der var efterhånden kommen så mange forbud, at »disse Forbudslove krydsede hverandre så meget, at det ofte, endog for Generaltoldkamret selv, havde været vanskeligt at afgøre, om en vare var forbuden eller ikke«. Forbudene skulle opbæjle den danske industri. Men de hjalp ikke meget.

Det var fx forbudt at indføre udenlandske silkestoffer, trods det var hele landet i 1780'erne bleven forsynet med franske silkevarer. Ved toldrullerne af 1762 og 68 var der kommet forbud mod indførelse af ca 150 delvis vigtige vareartikler, og der var udførselsforbud på en række råstoffer (11).

Müller var selv udgået fra et embeds-

mandshjem og måtte nu som kgl embedsmand være med til at skaffe staten midler til at opretholde sine funktioner. Han skulle overholde »Told-Ordinancens klare Bogstaver ... sin anbettede Bestilling med Fliid, Troeskab og Vindskibelighed forvalte«. Dette gjorde han selvfølgelig også. Men han følte tillige et ansvar for egnens befolkning, to indstillinger, der ikke altid kunne harmonere.

En finanskommision havde selv udtrykt det således: »Den duelige Toldbetjent, som tillige er en moralsk god Mand, får Valget mellem at forsømme Pligt og leve roligere eller at hades og høre Bebrejdelser for at kvæle de borgerlige Næringer« (12).

Man kan ikke se, Müller har beriget sig på ulovlig vis. Han efterlod sig ingen restancer, mens efterfølgeren toldkasserer Foght skyldte 494 rdl i toldintrader til amtet ved sin død (13).

Når Müller som nævnt plejede selskabelig omgang med egnens købmænd, endog

med Vardes største købmand og gennem lang tid byens rigeste borger, har disse utvivlsomt været med til at åbne hans øjne for urimelige og uretfærdige byrder, som hvilede tungt på næringslivet. Derfor søgte han jævnlig at lempe på kravene.

Det er tydeligt, at uretfærdigheden føltes stærkt ved regeringens begunstiggelse af København på de øvrige købstæders bekostning. »Den danske handels empire« eller vor »gyldne handelsperiode« var noget, der først og fremmest gjaldt for København.

Noget, Müller gang på gang søgte at omgå, var bestemmelsen om den forhøjede told på varer »fra anden hånd«. Varer, der kom »fra første hånd«, (fra lande hvor varen produceredes) slap for denne forhøjelse.

Hjertingegnens små skibe sejlede ikke til de fjerne lande for at hente varerne. Allerede 1692, da den dygtige Edvard Kruse havde fået forpagtningen af tolden over hele Danmark, foreslog han, at Ribe, Varde og Ringkøbing skulle have nedsættelse i told og konsumtion, fordi det var besværligt for dem at få varerne fra København, og de ikke havde råd til at udruste skibe til at hente dem fra første hånd. Men regeringen afviste forslaget (14).

Denne indstilling, Müllers stadige forsøg på at omgå bestemmelsen, nogen sjusket-hed med adskillige poster og nogen lang-sommelighed med indsendelse af visse at-ter og kvitteringer har sikkert bevirket, at hans virksomhed blev temmelig kritisk be-dømt i toldvæsenets ledelse. Egnens folk har nok bedømt ham noget anderledes! Han har vel også ønsket »at leve roligent«.

Ved den skrappe revision blev der gjort antegnelser, som tilstilledes Müller til be-svarelse, og som under tiden måtte gå vide-re til kollegiets afgørelse. Her skal nu fremdrages en række antegnelser, dels til oplysning om Müller, men også om jyske

forhold for et par hundrede år siden, og for at vise lidt af, hvordan livet dengang formede sig for Esbjergs forløber.

Når Müller beregnede tolden af de enkelte poster, afrundede han i reglen nedad, mens revisor afrundede opad. Derfor blev der ik-ke sjældent en række anker, hvor han skul-le tilsvare 1 skilling eller så for hver. 1783 havde han således beregnet 4 sk i afgift af 1/2 td smør til Norge, det skulle have været 5 sk. Han lovede at betale skillingen. Sam-me år angav skipper Sonnich Mortensen, Sønderho, at han ville udføre til Hamborg i sin jagt på 3 1/2 læster 4 skibsankre, 220 jernkugler (kanonkugler), 14 jernkanoner, 4 svingbytser (svingbasser, små drejelige skibskanoner på fast fod) og 5 td beg m m, bjerget af fregatten The Beuching Auroras indstrandede ladning. Der var kun ført 6 skilling til stemplet papir, skønt »den hr tolderen over 1780 års antegnelser kommunicerede decision burde ske på alle udførte strandede varer« - der manglende papir for 6 skilling.

Det var ofte, han brugte for lidt til stemplet papir. Undertiden havde han dog en undskyldning som 1783, da han und-skyldte sig med, at papirforhandleren i Varde ikke havde mere stemplet papir på lager.

I 1780 er der udsat 50 poster, Müller har beregnet som værende fra 1. hånd, alle an-gående varer fra Hamborg. Han påstår, de fleste af dem blev forarbejdet der lige såvel som i Holland, navnlig pundtlæder (såle-læder), som udgjorde de fleste poster. Heri får han ret, men ikke for de øvrige.

Flere gange havde han kun ført den hal-ve toldseddel til indtægt. Hans undskyld-ning kaldte revisor: Urigtig! han søger at besmykke, at han har ladet disse fartøjer passere, uden der betaltes lastepenge, han skal rette sig efter forordningen! 1785 har

piben en lidt anden lyd. Müller skriver: »Det har bestandig været brugt, at når skippere og bådførere er kommen med toldseddel, har de betalt halvt stempelt papir«. Og revisor lader sagen gå videre til afgørelse med følgende tilføjelse: »Da dette ikke grunder sig på nogen anordning, kan vel tolderen tilholdes for eftertiden at lade samme være uberegnet«. Og svaret blev: »Ja«.

1781 var der en antegnelse for indført krap (et plantefarvestof) fra Altona, som ikke var 1. hånd. Müller svarede: »Det er bekendt, at den ringe og liden handel, som haves og drives her fra Vesterjylland, ingenlunde kan betale omkostningerne ved at lade deres varer komme fra København eller at kunne få del i den handel, hvorved de Øster-købstæder kommer i velstand, men må lade sig nøje med at handle med Altona og Hamborg, hvortil naturen har dannet dem. Forhåber derfor, at de (ved disse) handler, ikke skal være udelukket fra at

nyde den nåde, som plakaten af 19. november 1777 tilsiger for krap, og om de end skal betale forhøjelsen ... ej ganske tilside-sættes«. Men Müller måtte betale mod regnes som året før.

1786 oplevede han den triumf, at man så bort fra, at der var indført 2. hånds varer (sydfrugter) uden tilladelse, da beløbet ikke var stort, og den forhøjede told var betalt. Derimod blev der gjort et nummer ud af, at der var indført godt 300 tdr rug fra Holland. Da Holland ikke havde rug nok til sig selv, var det klart, at rugen var 2. hånds.

Müller forsvarede sig kraftigt: Året før havde man tilladt kornindførsel, endog på fremmede skibe. Det kan »aldrig falde mig ind at tage forhøjelse af det, som føres med egne skibe«. Revisor Staal mener, det burde stå til 8 sk i told, »da vi mangler rug«. Begge herrer fik ros af kammeret: »Forhøjelsen falder bort efter de rigtige bemærkninger i erklæring og vedtegnung«.

Der var ofte divergerende meninger om, hvordan forordningens ordlyd skulle forstås. 1769 havde købmænd indført 940 pund gammelt jern. Tariffen forbød indførsel af nyt jern i stænger, og det gamle, hævdede revisor »kan forarbejdes til lige brug som nyt jern. Vel er det så, at tariffen ikke speciel forbyder gammelt jern indført, men tillader ej heller, at det må ske«.

Müller svarede, at jernet var gamle tøndebånd, »som just er bondens brug her på Vesterkanten, hvor trægjorde til kar besværlig er at erholde, så bliver just disse gamle jerngjorde søgt af bonden og ført i brug. Desårsag jeg og tænker, de herefter ligesåvel som tilforn udi al min tid sket er, bliver tilladt at indføre, allerhelst da tariffen ikke forbyder dets indførsel«.

Erlandsen svarede hertil: »Ved ordre 8.april 1769 blev tolder Nomanny i Ringkøbing tilkendegivet, at sådant gammelt jerns indførsel ikke var tilladt, hvilket regnskabsføreren vel også får at holde sig efterrettelig«.

Som nævnt var silkestoffers indførsel forbudt. 1767 havde C. Richter, Horsens, fået 3 dus allonger, 9 dus merliner og 12 dus blondiner fra Hamborg. Revisor påstod, de hørte til »Klædedragt og prydelser«, som det efter en forordning af 1745 var forbudt at indføre, da de kunne forfærdiges i Danmark, dog måtte det passere den gang.

Det fik Müller til at protestere: den slags »tænker jeg aldrig at kunne henregnes til de slags klædedragt og prydelser, fordn. af 16.juli 1745 omtaler, fordi de den gang ej var i brug, og tænker jeg, at de få allonger og blondiner, som allerede har været indført for at give fruentimmeret de udenlandske faconer tilkende, aldrig bliver forbuden. Og hvad merlinerfloret angår, da kan det aldrig henregnes til forordningens lydelse, så længe det er i hele stykker; thi så

måtte lærred og cammerdug også være forbuden, hvoraf fruentimmeret også vel ved at danne prydelser. Er derfor forsikret, det højl. kammercollegie aldrig forbyder merlinerflorets indførsel, når det er i hele stykker«.

Revisionen var ikke af samme mening, men skrev: »Nogle andre toldere er worden betydet ikke at antage til fortoldning deslige varer på grund af den allegerede forordning, thi får denne tolder vel også at rette sig herefter«.

Efter en forordning af 19.februar 1753 var det forbudt at indføre »Smeltz Perler«, hævdede revisionen. Og Richter, Horsens, havde fået indført 11 dus fra Hamborg. Betegnelsen må gælde porcelæns perler med emalje eller indbrændte farver. Værdien var 9 rdl og tolden 7 1/4 pct.

Også her protesterede Müller: »Jeg tror aldrig, at Smeltz perler henhører til forordning af 19.februar 1753, siden de stedse har været indført«, og da de »hverken var ægte eller uægte«, håbede han, de stadig måtte indføres.

Erlandsen overlod afgørelsen til kammerkollegiet, der tillod indførsel mod 24 pct. Samme Richter havde forøvrigt indført 2 dus porcelænsblomster, hvoraf Müller også havde taget 7 1/4 pct, revisionen viste, den var 24 pct. Differencen var 64 sk, som Müller uden videre lovede at betale.

1764 fik han en anmærkning for ikke at have taget udførselstold af 500 stk hare-skind, hvoraf tolden var 20 sk pr timmer (40 stk).

Müller afparerede let ved at henvise til en ordre af 28.august 1762 om at usammen-syede hare-og kaninskind var toldfri.

1765 fritager han en lang række poster for 1/4 forhøjelse og giver følgende forsvar: Over »Hamborg og Altona indførte og til

den 1/4 forhøjelse at svare udsatte varer be-
findes især bændler, lærred, cammerdug,
nonnenskiær, netteldug, blommet do, suk-
kerduun og barrettes bånd, som alt i Tysk-
land bliver fabrikeret, ja endog bændler og
barrettes bånd bliver forfærdiget i Ham-
borg og Altona og der omkring, og som in-
gen anden søstæder er for bemeldte varer
at få indskibet for Vesterjylland end staden
Hamborg og Altona/ligesom Lybeck for
København og Østerjylland/og den kgl al-
lernådigste toldforordning, pag. 44, art 6,
siger under varer fra 1. hånd forståes alle
de fremmede varer, hvilke fra de landes sø-
stæder, hvor de falde, uden videre losning
direkte vorder hidbragt, og nu cammer-
dug, sveitzer lærred, nonnenskiær etc. ej
just fabrikeres i egnen eller stæderne om-
kring Hamborg og Altona, så siger dog al-
lerhøjest bemeldte allernådigste artikel vi-
dere, at de varer, som falde i de lande, der
ikke grænser til søen, og hvorfra ingen
skibsfart til Hans Majestæts lande haves,

må indføres fra hvad havn det kan være
belejlighst og fra første søstad fra sådanne
lande etc., og da Hamborg og Altona er,
som meldt, første søstad for hele Tyskland
til Vesterjylland, så er jeg forsikret samme
nu ligesom forrige år bliver undtagen fra
den 1/4 forhøjelse at svare. Ligeså er det og
med slibesten, som falder i Bøhmen og bli-
ver indført af skærslippere. Kastanier, val-
nødder, kork og rosmarin tror jeg nok, at
Tyskland producerer i så stor overflødig-
hed, at deraf kan blive at sælge til andre
lande, gammelt messing og kobber tænker
jeg har 1. hånds sted i hele verden, hvor
messing- og kobberarbejde bruges og sli-
des, og da Hamborg og Altona lige så vel
som andre store stæder giver messing og
kobber fra sig, så er jeg og forsikret samme
for 1/4 forhøjelse at svare bliver befriet og
fradrager de 135 rdl. 83 sk., da jeg for det
øvrige underdanigst erbyder den 1/4 for-
højelse at svare imod regres til vedkom-
mende«.

Erlandsen lod sagen gå videre til kammerkollegiet, der resolverede: »De udsatte bændler, cammerdug, nonnenskiær, net-teldug, blommet do., sukkerduun og barettes bånd item slibesten, gammelt messing og kobber fritages for at svare forhøjelses told«, men ikke det øvrige.

Müllers lange forklaring og megen skri-veri kunne altså hjælpe!

Et par købmænd og en farver havde fra Hamborg og Holland fået i alt 65 pund gummi, hvoraf Müller havde taget 1 sk i told pr pund. I toldrullen nævnes, at af Gummi-Arabicum Dragant Gutæ skal svaret 4 sk, så kontrollørens attest skulle frem-skaffes for at vise, om det var denne slags.

Müller svarede, at så vidt det kunne skønnes, var gummien af den simple slags, hvad også attesten viste. Müller påstod, »at de fleste købmænd aldrig ved, hvad Gummi-Arabicum Dragant Gutæ er«. Man slap med den ene sk, men tolderen skulle tilholde kontrolløren efterdags at attestere angivelsen.

Der blev spurgt om, hvordan det for-holdt sig med kartofler for 2 rdl, som en fanøskipper havde indført fra Før, men som ikke var indført i Varde toldbog.

Müller skrev, at skipperen havde forkla-ret, at kartoflerne var brugt som proviant på skibet. Hertil bemærkede Erlandsen meget rigtigt: »Det lader vel noget meget, at på et fartøj på 5 læster disse »tartøfler« på så kort en rejse kunne fortæres, men da posten er af liden betydning, kunne posten vel cessere«.

Müller søgte at skåne egnens fiskere, der selv sejlede ud for at sælge deres tørfisk.

1773 ankede renteskriveren over, at Mül-ler ikke tog mellemrigstold af 10 Fanø- fi-skere, der hver medførte fra 16000 til 200 tørre flyndere. Der krævedes 2 sk pr 100 stk, i alt 10 rdl 46 sk.

Müller svarede: »Da jeg stedse har set, at

de små fiskefartøjer herfra lige så vel måtte have frihed (til) at sælge deres fiskevarer et eller andet sted på øerne eller udhavne i det slesvigholstenske, eller hvor de bedst kun-ne afsætte dem, som de store fartøjer, der kan bringe den del ud af landet og dels at blive her i landet, så var det i mine tanker at betage disse små fiskere den liden fortje-neste og fordel, de kan have af deres fiske-ri, når de alene skulle betale tolden, fordi deres fiskevare ej var af sådan betydenhed, at det kunne betale sig for dem at sende dem udenlands. Og som de ej ved anmeldelsen ved toldstedet har kunnet opgive no-get vist sted at afsætte dem på, har jeg ej heller kunnet fastsætte noget vist sted uden til det slesvigske, formoder derfor under-danigst, at det herefter som hidtil bliver fi-skerne tilladt at sende deres varer uden tolds erlæggelse, hvorhen de bedst ved og kan«.

Renteskriver Erlandsen svarede: »Så længe vedkommende ikke angiver deres flyndere udenrigs at forsende, hvorhen de ere toldfri, kan de ikke for mellemrigs told frem for andre fritages«.

1781 var det atter galt med tørfisken. Müller svarede: »Siden alle disse fiske-everter er gået mellem Danmark og Hol-sten og altså udenlands, og samme desuden er frigiven for told, og de som bekendt ej bringes til Holsten med andet end både, så ved jeg ej, om de bør svare ekstraafgiften«. Revisionen svarede, at det var afgjort tidli-gere, de skulle betale.

1780 havde Müller ikke krævet fuld told af småbådene fra Fanø til Ribe. Han undskyl-der det med, at de er så små og kun har sej-let i provinsen. Revisionen henholder sig til, at de kun måtte sejle frit med proviant til egen fornødenhed. Flere fiskere sejlede nu til Elben med nogle tusinde skaller (tør-rede rødspætter) og havde fyldt fartøjet op med sorte pletter. Revisionen krævede da

den manglende told af potterne betalt, dog mod regres.

Angående småbådene oplyste Müller engang, at »de alle er forsynede med fast hus oven over i henseende til de sorte potter, som ingen vand tåler (?), og når de da kan have noget lidet købmandsvare inde, altid kan lade dem forsejle lige så sikkert som skibe, så de ikke i den henseende kan anses som åbne fartøjer, og derfor alle tider såvel her som omliggende toldsteder har passeret«. Kammeret bevilgede dette »som hidtil«.

De nævnte huse var dog påsat bådene af hensyn til sejladsen med tørfisk. Mads Pedersen Rostock skriver ca 1670: »Det flittig fiskends folk med fiæle-hualte baade Dig (Ribe) gæster idelig med Fiske-Vaare gode«. Endnu tidligere viser lensregnskaber, at der var indrettet et hus eller en »combarde« (kasse) af nogle tylt brædder for at beskytte tørfisken, når den sejlede »til Kgl May's hofspisning«. (14). Selvfølgelig kun-

ne huset også bruges til at rumme »swåt potter«.

Så var det galt med, at mange både og everter førte større kornlast end det antal læster, de var målt og brændt for. Tolderne skulle lade sådanne fartøjer ommåle til den højere drægtighed, så blev der jo flere læster at svare lastepenge af til staten.

Müller forklarede, at de ikke sejlede i rum sø, men kun mellem riget og provinserne, dvs mellem fastlandet og øerne eller til landet indenom øerne, det var »en bekendt sandhed«, at de, der sejlede »inden landene« og i fjorde altid kunne føre dobbelt så meget som dem, der sejlede i åben sø; »thi en mædelig skibsbåd kan bringe fra landet og til skibet (ude på reden) 12 - 24 tdr rug«, mens den kun kunne føre 4 tdr, hvis den skulle gå i søen. Toldrullens bestemmelse om 24 tdr rug til 1 læsts drægtighed, kunne ikke være en regel, da det kom an på kornets vægt.

Kammeret benægter ikke rigtigheden heraf, men for følgernes skyld måtte toldrullens regel fremdeles iagttages, dog kunne posten udgå for denne gang.

1770 havde Müller fået en »erindring« om »herefter at føre sit regnskab med mere akkuratse for at forekomme vidtløftige antegnelser«. Det kunne der nok være grund til. Det år blev der udført usædvanlig mange stude. Tolden beløb sig til 5931 rdl. Da fandt revisor Hansen, at Jan v. der Meulen havde anmeldt 475 stude til udførsel, men der var kun udskibet 473. »Hvor er de to?«

»Udfaldet af taklen og brækket halsen«, lød svaret. Noget lignende var sket før, ja, de var endog faldet ned på allerede indskibede og havde fået hornene jaget op i underlivet, så de var døde deraf. Da der ikke var vedlagt beviser for uheldet, forlangte Hansen, at tolderen og kontrolløren skulle betale 4 rdl 80 sk.

Af 24 stude, Jens Windfeld i Varde havde købt i Salling, var 6 døde af kvægpesten.

Alvorligt for Müller blev det, da det af amtmand Albertins liste fra Lundenæs amt fremgik, at Niels R. Øllgaard til Sneumgård havde købt 62 stude på Nørholm til udskibning over Hjerting, men de var ikke fortoldet der. Hvor da?

Müller vidste det ikke, men mente, de var blandt de øksne, køberens far, afdøde byskriver og købmand Rasmus Øllgaard, havde udskibet. Hansen erklærede, at Müller havde forsømt sin pligt, han skulle sørge for, at intet blev udskibet uden told, han skulle derfor betale den høje told af de 62 stude!

Müller svarede igen, at han intet havde vidst om disse stude. Men en kopi af amtmandens attest lå i regnskabet. Så den undskyldning hjalp ikke. Han fik 6 uger til at skaffe beviser om studene, lykkedes det ikke, måtte han selv betale tolden. Nu fik

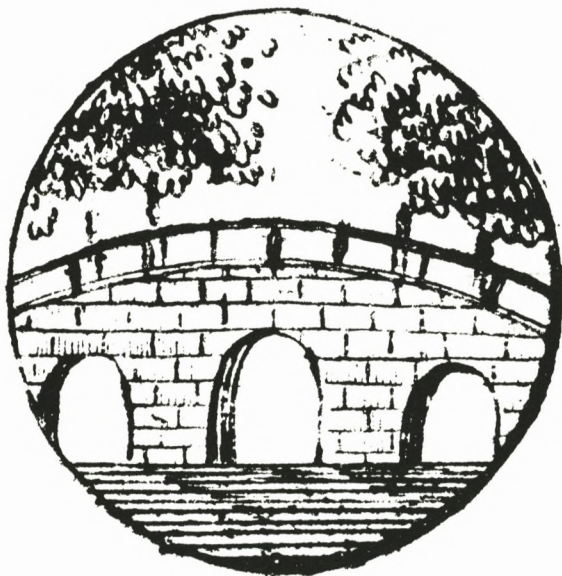
han en bøde på 2 rdl og kontrolløren en på 1 rdl for uagtsomhed og desuden »en velfortjent erindring!« Det er sikkert lykkedes at skaffe beviserne.

1776 var det atter galt: Müller må ikke stole på skippernes angivelser af skibes drægtighed, men have skibsmålernes kvitteringer. Kammeret skrev, at tolderens skødesløshed i almindelighed alle vegne fremlyser i regnskabet, især hvor han påstod, at manglende attester var fulgt med, således ved hele 3 poster, og desuden manglede den vigtigste, en skatkammerkvittering på 376 rdl. Når beviserne var kommet og efterset, ville det komme an på, »hvorledes tolderen for sit mislige forhold bør anses, navnlig enten for skødesløshed og uagtsomhed i en høj grad, eller så aldeles for en falsk regnskabsfører i at allegere beviser og kvitteringer, som ikke have været til. Til hvilken tid da kammerets resolution i den post beror«.

Müller red dog stormen af, og fortsatte sin virksomhed. Formodentlig har han efter denne tordentale været nok så omhyggelig med bilagene til sine regnskaber.

Det var overalt i landet så galt med smuglerierne i denne periode, at regeringen endog formanede præsterne til at foreholde menighederne, hvor »strafværdig denne synd (toldsvig) er«. Det bedrede næppe meget på moralen. Konfiskationer var nok mere probat, selv om de heller ikke formåede at standse denne spændende virksomhed. Det var strengt pålagt personalet at passe på, og det blev højt præmieret, når det gav fangst.

Den 14. september 1769 anholdt strandinspektør Wrangel en båd med ufortoldede varer og uden ejermænd. Det var i Varde å ved Kongsgårdsmarken tæt ved byens havn Pramstedet. Båd og varer konfiskeredes, solgtes ved auktion, og da omkostninger ved forhør, auktion mv var afholdt, var

der 191 rdl 22 sk tilbage. Heraf fik Wrangel 60 pct (114 rdl. 70 $\frac{3}{4}$ sk.) Kvæst- og Børnehuset 33 $\frac{1}{3}$ pct, resten 6 $\frac{2}{3}$ pct fik tolder Müller.

Samme år gjorde Müller og Wrangel endnu et godt kup, idet de i Varde tog 2 jøder fra Frederiksstad med ufortoldede manufakturvarer. Jøderne undløb, og varerne konfiskeredes.

Hyppigt var det tobak, der smugledes, undertiden blev den taget hos passagerer på et fartøj, engang fandt man 17 pund spunden tobak indsvøbt i et sejl. Hos en bonde i Forum, nær Hjerting, fandt 3 strandløbere 24 fjerdinger grøn sæbe. Hos en skipper i Hjerting tog man 3 lispund 10 pund krudt, der blev solgt til eksport ligesom sæben.

1775 opbragte de 3 strandløbere på Lyne hede 30-40 km fra Hjerting en vogn med 8 måtter hollandsk tobak, som konfiskeredes og sendtes til tobaksoplagskommissio-

næren. For de 3 bønder, der kørte, var det en alvorlig sag, deres husbønder måtte træde hjælpende til. De tilbød på bøndernes vegne at betale halvdelen af den mulkt, der faldt ud over konfiskationen, imod at de så blev fri for fæstningsarbejde. Toldvæsenet sagde nej, hvis bønderne ikke angav den rette ejermænd, måtte de udrede mulkten, 200 rdl, eller i mangel deraf lide på kroppen.

Tiden gik, uden der skete noget, og Müller rykkede ud med en erklæring om, at strandløberne altid lod ejermændene fare, ja endog lader kusken komme fra vognen, for at ingen skal få at vide, hvem ejeren er. Denne gang har det ej kunnet lykkes dem, fordi de 3 mænd var fattige og boede her nær ved toldstedet (den ene i Bovbjerg, de to i Tobøl) »... Da jeg stedse har vist mig misfornøjet over strandløbernes opførsel, som de og har vist derudi, at de ej har villet komme til toldstedet med, hvad de opbragte, men beholdt det hos dem selv i forhåb-

ning ved hjælp af byfogden selv at forvalte det opbragte, som de lyster. Imidlertid håber jeg ved lemfældig omgang at få bøderne af de 3 mænd (bønderne), ja, endog ejeren opdaget, da jeg derudi skal efter min pligt gøre al mulig flid«.

Atter i 1776 tog strandløberne en vogn med 4 pakker kontrabande, der ved auktion solgtes for 442 rdl.

Lyne hede blev påny skueplads for en arrestation. 1779 tog strandløberne her en vogn med to mænd fra Janderup og med 24 måtter kardus tobak, 8 fjerdinge grøn sæbe og 2 fustager med 245 pund kandis. Kammeret beordrede det konfiskeret. Ved auktion indbragte det 203 rdl 30 sk, selv efter at de sædvanlige udgifter var fradraget, gav det en god skilling til strandløberne, og det dryppede jo også på toldereren.

Imidlertid måtte Mette Madsdatter i Hjerting tilstå, at hun var den rette ejer. I told og bøde fik hun nu forelagt inden 3 uger at betale 248 rdl 62 sk. Da hun undskyldte sig med fattigdom, beordrede kammeret stiftamtmand Levetzau til at undersøge hendes forhold, og det endte med, at hun ved kgl resolution af 5. februar 1781 slap med at betale det halve.

Der var atter jøder på spil, Hartvig Joseph, Hartvig Nathan og Lehman Nathan fra Fredericia. Müller og kontrollør Henningesen anholdt dem med 7 kasser appelsiner, pomeranser og citroner og 1 kasse med 70 pund chokolade.

Imod kaution for værdien og strafbøder blev varerne udleveret jøderne. Men Müller kunne end ikke »ved rettens middel« få dem til at betale. De påstod frugterne var rådnet i mellemtiden.

Hartvig Joseph flyttede til København. Müller bad om kammerets hjælp. Dette bebrejdede ham, at han ikke havde benyttet sig af kautionen og krævede bevis for, at frugterne var rådnet.

For Hartvig Nathan var der også anholdt 2 forgyldte spejle, 2 messingtekedler og en del engelsk stentøj. Det solgtes ved auktion for 12 rdl. 7 sk. og måtte forblive i landet. Nathans bøde var ikke til at inddrive, han kom med en vognmand til Hjerting, kasserne åbnedes, men han ville ikke vedkende sig sagerne. Det befaledes da amtmanden at inddrive pengene.

1786 arresterede konsumtionsforvalter Mulvad, Varde, og kontrollør Nissen 1424 pund rulle tobak ved Lunderup bro. Denne bro byggedes oprindelig, for at hovfolk syd for åen kunne komme over åen der, når de skulle til hoveri på Lunderup. Men den benyttedes også af folk, der ville undgå Varde bro og byens accisebod, de kørte da ad den såkaldte »Tyvevej« syd om Varde til broen (15).

Også den nære toldgrænse mod hertugdømmerne kunne volde besvær. Blandt antegnelserne 1774 findes følgende: »15. marts indkom skipper Rivert Petters fartøj af Amrum, 17 1/2 læster, med toldseddel af Amrum på adskillige varer fra Holland til købmænd i Jylland, hvis told findes på sine steder (i Hjerting toldbog) til indtægt, men lastpengene er kun med 12 sk á læsten beregnet. Var denne skipper kommet direkte fra Holland, var det ligefrem, at der i så fald skulle været beregnet 36 sk á læsten, men han har på Amrum, hvor han allerede havde afsat nogle passagerer med deres rejsetøj, betalt udenrigs lastpenge 16 sk pr læst, og ved Hjerting 12 sk, i alt 28 sk. Det er 8 sk mindre, for hele drægtigheden 1 rdl 44 sk (Amrum og Vesterland på Før var en del af de sønderjyske enklaver og dermed en del af kongeriget). To andre skippere Friderich Godbers af Glamsbøl med en smakke på 20 læster, og Bartholdens Lyra af Før med en smakke, 12 1/2 læst på lige måde indkommen, på Før har

de losset en del varer, kun lidt i Hjerting, hvilket erindres ifald de på samme måde skal ansees«.

Herpå erklærede Müller: »Jeg har rettet mig efter toldforordningen at beregne lastepengene efter det sted, enhver skipper sidst kommer fra, og da han medbragte toldseddel, har jeg ej set mig berettiget til at gøre sådan, som antegningen viser«.

Müller fik medhold af Generaltoldkammeret: »Da skipperne har toldseddel fra Amrum, hvormed er bevist, at lastepengene der er betalt efter den holstenske toldrulle som kommende fra udenrigs steder med 16 sk og de mellemrigs lastepenge også i Hjerting er betalt, så kan ej mere af skipperen fordres«. Skønt Amrum var kongerigsk, var der altså ved toldstedet dér betalt efter holstensk takst.

Året efter var der også et problem med det »holstenske«. Müller havde modtaget »ledige« fartøjer dernedefra uden toldseddel, blot med losningsattest. Han havde bedt tolderne om attesterne, men ingen fået, så han antog, »det var skik i hertugdømmet«, men revisor mente, skipperne havde udsneget sig fra de holstenske toldsteder og udlosset i Jylland, og han krævede en afgift på 18 sk i stedet for 12.

I 1790'erne gennemførtes en større omordning af tjenesten ved adskillige toldsteder. Man tilstræbte en kombineret af told- og konsumtionsadministration og samtidig en adskillelse af inspektions- og kassererforretningerne.

I 1794 kom turen til Hjerting, hvor der

hidtil havde været følgende overordnede tjenester: Konsumtionsforvalteren i Varde, tolderen i Hjerting og strandsinspektøren.

Der blev atter 3 overordnede stillinger, nemlig en told- og konsumtionsinspektør, en konsumtionskasserer i Varde og en toldkasserer i Hjerting.

Ved den lejlighed, da Müllers embede blev et andet, blev delt, blev hans afskedigelse et led i reorganiseringen. I forestillingen, der efterfulgtes af en kgl resolution af 30.april 1794, hedder det efter almindelige bemærkninger om misbrugene på Vestkysten: »... Tolder Müller ved Hjerting toldsted har kamret al årsag til at ønske forløvet fra embedet, da han formedelst alderdom ej kan forrette tilbørligen nogen del af embedet.- Hans hafde gage er 108 rdl. Hans uvisse tilladte indkomster lidet derover. Kamret tror derfor at en årlig pension af 100 rdl ville være tilstrækkelig« (16).

Müller fik ikke mange opmuntringer som toldembedsmand og fortjente det nok heller ikke, set med statens øjne.

Hans stadige forsøg på at lette byrderne for egnens folk skyldtes næppe alene ønsket om at indynde sig og »leve roligere«. Mangfoldige af hans erklæringer røber virkelig indsigt og berettiget medfølelse over en uretfærdig forskelsbehandling, som ramte egnens næringsliv.

Han var i højere grad folkets mand end statens mand.

Müller og frue flyttede til Christiansfeld, hvor de begge døde, Müller den 14.juni 1799 og fru den 18.april 1805 (17). De havde sluttet sig til Brødremenigheden, på hvis kirkegård, »Gottesacker«, de begge stedtes til hvile.

Noter

Jeg takker arkivar Jan Kanstrup, Rigsarkivet, og personalet på Esbjerg byhistoriske Arkiv, som på forskellig måde har hjulpet mig.

Hovedkilden er Varde toldregnskaber 1763 ff, som er benyttet uden nærmere angivelse.

- 1) Arne Sundbo i Fra Ribe Amt IV, s 525 ff; H K Kristensen sst årg 1977, s 394-416.
- 2) Fruering kirkebog; Christiansfeld kirkebog, 17/6 1799.
- 3) Rækken var: Jac Bjørnsen 1651, svigersønnen Morten C Friede 1673, Friedes enkes 2. mand J Berthelsen Taulow 1684, svigersønnen Søren S Wedel 1726, svigersønnen Michael Müller 1759- 94.
- 4) Th Hauch Fausbøll: Slægtshaandbogen (1900), s 1165 ff; Arne Sundbo Fra Ribe Amt IV, s 556-63. Rentekammerets forestillingsprotokol, 1759 14/7, og bestallingsprotokol samme dato.
- 5) Bilag til Jyske registre 1764; Riberhus Amts skøde- og panteprotokol 1763- 69; LA Viborg (24 - 1218).

- 6) Hemmet kirkebog. Wibergs Præstehistorie I, s 597.
- 7) Fra Ribe Amt IV, s 560; Ribe biskops kopibog 1771-74; LA Viborg (C4- 212), N Øllgaard Nielsen m fl: Hjerting Bys Historie, s 31 f.
- 8) Jfr En dansk bondeskipper historie. Ved H K Kristensen (1976).
- 9) N M Kromann: Fanøs Historie I, s 262 ff (1933).
- 10) H K Kristensen i Tvillingssogne af Gest og Marsk I (1972), s 194.
- 11) F Jørgensen: Af det dansk-norske Toldvæsens Historie (1905), s 87.
- 12) Sst, s 152, 21.
- 13) Toldregnskabet 1800, et brev som bilag fra amtsforvalter Windfeld til enken.
- 14) Arne Sundbo, nævnte sted IV, 585.
- 15) M P Rostock: Ribe. Ved Mogens Bencard (1967), s 37, H K Kristensen: Gamle Sydvestjyske Fiskerlejer (1965), s 39.
- 16) H K Kristensen: Øster Horne Herred (1944), s 92.
- 17) Generaltoldkammerets resolutionsprotokol, 1795 30 april; Rigsarkivet.
- 18) Christiansfeld kirkebog; LA Åbenrå.

Toldoplag i Danmark

Hovedtræk til lovbestemmelserne indtil 1797 - med en efterskrift om situationen i dag.

AF PAUL GERSMANN

»Der findes således i alle civiliserede stater offentlige pakhuse, hvor de ankommende varer kunne oplægges, som det hedder, på transit, og forblive i det offentliges væрге, indtil de af vedkommende ejer forlanges udliveredede«.

1. Citatet er hentet fra W. Sponnecks bog »Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed«, der udkom i 1840. Sponneck var generaltolddirektør fra 1854 til 1863. Han gennemgår systematisk toldforordningen af 1. februar 1797, men giver også en kort fremstilling af den ældre danske toldhistorie.

Toldinspektøren for Bornholm, F. Jørgensen, udgav i 1905 »Af det dansk-norske Toldvæsens Historie, i det 18. aarhundrede«. Overarkivar ved Rigsarkivet, Aage Rasch, udsendte i 1955 »Dansk Toldpolitik 1760-1797«.

Disse bøger, der forekommer mig at give den bedste indføring i Danmarks ældre toldhistorie, og i nogen grad også de af professor L.V. Birck i 1920 publicerede forelæsnings »Told og Accise«, er tillige med de relevante lovbestemmelser blevet benyttet som grundlag for denne fremstilling.

Ingen af dem indeholder en samlet redegørelse for oplagsvæsenets historie, derimod mange spredte og indbyrdes modstridende oplysninger.

2. Den 3. Februar 1625 fik Danmark en toldforordning med tilhørende toldrulle

(tarif). Det er ikke, som det er blevet hævdet, det første regelsæt, der giver en samlet oversigt over toldforholdene i Danmark, bortset fra Øresundstolden. Forordningen omfattede nemlig kun småtolden, også kaldet kommissarietolden, fordi den forvaltedes af særlige kommissærer til bestemte formål. Hovedtolden - kongens told - og accisen faldt udenfor.

Der var efter datidens forhold lave satser på de fleste varer. Højst var indførselstolden på visse »kunsthåndværksvarer« samt på ostindiske varer og glas. Fødevarer var toldfri. Det gjaldt også groft salt i Danmark (og groft salt i Norge, som anvendtes til nedsaltning af fisk). Af fint salt (Lüneburgersalt) svaredes told, det samme gjaldt krydderier og fra 1627 forøvrigt også groft (spansk og fransk) salt.

I de følgende år ændredes toldbestemmelserne i merkantilistisk retning. Det betød i nogle tilfælde højere tolsatser, i andre indførsels- (og udførsels) forbud. Beskyttelsestendensen er stærkt udtalt i toldrullerne af 13. august 1651 og 1. september 1655.

Forordningen af 1651 er den første udtømmende forordning. Den omfattede kongens, kommissariernes, Sct. Annæ bro's og Bådsmandsvåningernes told samt accise m.v.

Ved forordningen af 1655 indførtes toldoplag i Danmark, i hvert fald officielt. Det blev nemlig da tilladt at oplægge varer i kongens pakhuse. Tilladelsen gjaldt dog

kun varer, der var bestemt til genudførsel og der skulle på steder uden for København betales en oplagstold på 1 pct. - en transittold, der ikke må forveksles med den almindelige udførselstold.

Oprettelsen af toldoplag - transitoplag i snævraste forstand - forklares med interessen for at fremme reeksporten, men skal i øvrigt ses på baggrund af de stedfundne toldforhøjelser. Man står her over for en problemstilling, som kendes fra senere tider: told- og afgiftsforhøjelser kombineres med kredit- og/eller refusionsbestemmelser.

3. Dette synspunkt støttes, når man betragter toldforordningen af 1. maj 1672. Tendensen er klar: højere told på luksus- og færdigvarer, lavere told på råvarer. Oplæggelse kunne nu også finde sted på private pakhuse, når disse var forsynet med dobbelt lås, således at ejeren kun kunne få adgang sammen med en repræsentant for toldvæsenet. Ved at tillade oplag på private pakhuse undgik staten at udvide sine egne.

Oplæggelsestiden udgjorde højst 1 år. Når dette tidsrum var forløbet, skulle der betales fuld indførselstold. Købmanden kunne få lov til at tilse sine varer i overværelse af toldvæsenet, og han kunne endvidere få lov til at udtage dem alle eller partier heraf til afsætning, når blot han betalte den påhvillende told.

Oplagene kunne i hvert fald efter forordningen af 21. marts 1691 anvendes både til import- og transitgods. Hermed var *transitoplag* i moderne forstand etableret i Danmark. I tidens løb blev dets anvendelsesområde snart udvidet, snart indskrænket. Det gælder især de private oplag.

Ændringer i oplagets omfang og øvrige betingelser blev ofte kædet sammen med ændringer i konsumtionen og i refusionsbestemmelser.

Generelle refusionsbestemmelser fandtes forøvrigt allerede i Ordinansen af 12. januar 1632, den der opretter et centralt toldvæsen i Danmark. Disse refusionsbestemmelser er kun undtagelsesvis omtalt i denne artikel.

4. Den næste milepæl i oplagsvæsenets historie sættes i 1726. I dette år indførtes *kreditoplaget* som mere almindelig foreteelse.

Det første skridt synes allerede at være blevet taget i 1688. Ifølge konsumtionsforordningen af 13. oktober 1688 kunne der gives kredit på den tillægsafgift, som - ud over tolden - skulle betales af vin, tobak og salt, når disse varer indførtes med henblik på afsætning en detail.

Forordningen foreskriver et kontrolsystem med undersøgelser af og til- og fra-skrivning i varelageret, der meget ligner det senere kreditoplag for toldpligtige varer.

Men disse særlige kreditbestemmelser gjaldt altså kun for den nævnte tillægsafgift.

Året 1726 bragte to bestemmelser af betydning for oplagsvæsenet.

Ved plakat af 1. juni fik København eneret på oplag for de såkaldte 4 »species«, dvs vin, druebrændevin, tobaksblade og salt. Formålet med eneretten skal have været det dobbelte: at gavne Københavns handel og - ved den centraliserede import - at bekæmpe smugleriet. Københavns særstilling på dette felt bestod indtil udgangen af 1730, da handelen med varerne efter stærke protester fra provinsen blev frigivet for hele riget.

Vigtigere for denne fremstilling er imidlertid den plakat, der offentliggjordes den 4. juli 1726. Den gav København eneret på toldoplag for følgende varer: de 4 »species« samt eddike, sejldug, uforarbejdet jern, stål, bly og kobber, rug og hvede, tøndestaver samt beg og tjære.

Ganske vist havde København ved forordningen af 21. marts 1691 fået tilstået et treårigt, privat transitoplag for »alle slags grove varer, som fra fremmede steder indkomme, og enten fra Øster- eller Vestersøen hid til Kjøbenhavn føres«. Denne begrænsede toldoplagsret blev ved plakaten af 4. juli 1726 ændret til en »stedseverende oplagsfrihed«. Hvad der menes hermed, fremgår af plakatsens § 4.

Ifølge denne skulle der efter stedfunden kvartalsinkvision udskrives regning over tolden til oplagshaveren for alt, hvad der manglede i hans beholdning, og som han ikke på behørig vis kunne godtgøre at have afskibet til udlandet. Hvis han da ikke inden 4 dage »reder for sig, skal der sættes lås og forsegling for den kjøbmands pak-kjelder«. Men ellers var oplaget til den handlendes frie disposition.

Disse kreditoplagsbestemmelser var ene-stående i verden. Deres fortsatte gyldighed blev bekræftet ved toldforordningen af 29.

februar 1732. For tobaksblade blev oplagsretten ophævet i 1745.

5. I praksis var de forskellige toldbestemmelser, som det er antydnet foran, i tidens løb blevet udformet og administreret med henblik på at begunstige København. Dette kom også til udtryk i forordningen af 1732, da hovedstaden for de 4 »species« og nogle grovvarer fik bekræftet sin kreditoplagsret.

Samtidig bestemtes, at København skulle have erstatning for sit tidligere monopol på oplag af de 4 »species« derved, at når disse varer forsendtes fra København til provinsen, skulle der kun svares en trediedel told og konsumtion. Blev varerne derimod indforskrevet direkte fra udlandet til de danske provinser, skulle der betales fuld told og konsumtion.

Helsingør fik i 1732 oplagsret for de samme varer som dem, for hvilke København havde kreditoplagsret, men de kunne

uden berigtigelse kun ligge på oplag 1 år. Ålborg fik kun oplagsret for salt, også for 1 år.

Der er altså for de to provinsbyers vedkommende tale om private transitoplag. Afgifterne skulle erlægges, så snart varerne var blevet udtaget til afsætning. Restancer kunne, som det senere udtrykkeligt blev sagt i toldforordningen af 17. maj 1762, inddrives af fogeden »ved udlæg, uden allerringeste ophold, udi de skyldiges eller vedkommende sterv- eller fallitboers rede- ste midler«.

1762-forordningen indeholdt et tilsagn om, at købmændene i flere byer i provinsen kunne få lov til at lægge varer på private transitoplag. Det drejede sig igen om varegrupper som vin, brændevin og rom, eddike, salt, sejldug, rug og hvede, jern, stål, bly og kobber samt beg og tjære.

Varerne skulle indføres i store partier, f.eks. 200 tønder rug eller 20 oksehoveder vin. De skulle endvidere være indført på dansk skib direkte fra oprindelseslandet (med certifikat), og det var nok de færreste provinsbyer, der magtede det. Oplægges- tiden kunne variere fra sted til sted.

På transitoplag i de kongelige pakhuse kunne fortsat *alle* varer oplægges. Men også her blev der gjort forskel på København og provinsen. I provinsen var det ifølge forordningen af 1762 en betingelse for at slippe med at betale den lave transittold (1 pct.), at varerne blev genudført med samme skib, hvormed de var ankommet, og genudførselen skulle ske med »den næstpåfølgende rejse«. I København blev transittolden også sat til 1 pct., men til gengæld kunne varerne her ligge på oplag i 2-3 måneder, før der skulle betales pakhusleje.

I én henseende synes hovedstaden og provinsens købstæder at have været lige- stillet - i hvert fald fra ikrafttrædelsen af Commerceforordningen af 4. august 1742

og de følgende 50 år. Men måske var lige- stillingen mere af formel end reel art.

Det var en betingelse, at alle, der handle- de engros, skulle hjemtage deres varer »fra første hånd«, dvs. fra oprindelseslandet el- ler den havn, der var nærmest ved dette. Skete det ikke, skulle der betales tillægs- told, og varerne kunne ikke tages på oplag. Denne betingelse var det utvivlsomt lettere for det københavnske erhvervsliv at opfyl- de end for provinsens. Handelsflåden var jo i høj grad koncentreret i hovedstaden.

6. Toldforordningen af 26 november 1768 var ikke venlig mod kreditoplaget. Bag- grunden herfor er at finde i landets øko- nomiske situation. Man stod over for det ikke ukendte fænomen, at forholdet mel- lem landets import og eksport og mellem statens indtægter og udgifter gav anled- ning til bekymringer. I 1767 nedsattes en kommission, der skulle analysere disse for- hold og fremkomme med forslag til deres forbedring. Den blev kaldt balance kom- missionen.

Kommissionen foreslog nogle toldfor- højelser og andre ændringer i merkantil- istisk retning. Men om drastiske forandringer var der ikke tale. Derimod gik det ud over kreditoplaget.

Danmarks samlede statsindtægter var ca. 2 mio. rigsdaler årligt. Heraf indbragte told og konsumtion ca. 3/4 mio. rd. Det der faldt kommissionen for brystet, var at den af toldvæsenet i København ydede kredit for vin og spiritus androg ca. 200.000 rd. uden sikkerhedsstillelse. Der var i øv- rigt en del uheldige forhold forbundet med oplaget. Det hævdedes bl.a., at toldvæse- net i en række tilfælde var blevet bedraget, fordi opsynet hvert kvartal fandt den sam- me beholdning, der stadig blev spædt op.

Ved forordningen af 26. november 1768 blev det da bestemt, at vin og spiritus skul-

le told- og afgiftsberigtiges straks ved hjemkomsten (på egne skibe) til København og Helsingør, medmindre der blev stillet behørig sikkerhed. I så fald kunne der gives et års kredit.

Kreditoplaget blev altså afskaffet for disse varer eller i det mindste suspenderet. En trøst for de handlende var det, at der blev indført en drawback-ordning, der indebar tilbagebetaling af alle erlagte afgifter m.v. ved varernes genudførsel til fremmed eller toldfrit sted. Man ønskede ikke at ramme reeksporten.

Vinhandlerne beklagede sig. De kunne henvise til, at varerne ved importen var belagt med eksorbitant høje afgifter. Afskaffelsen af kreditoplaget betød, at de ikke havde råd til at købe store varepartier ind, når priserne var lave, og at de ikke havde råd til at lade vinene lagre på grund af det store rentetab, synspunkter, som ikke er ukendt nuomstunder, og i hvert fald spille-

de en rolle ved udformningen af afgifts- og toldreformerne 200 år senere.

Allerede ved forordningen af 6. maj 1771 blev kreditoplaget for vin og spiritus dog på ny indført i København og samtidig udstrakt til alle provinsbyer, for så vidt varerne blev hjemtaget på indenrigsk skib og »fra første hånd«. Men indførselsafgifterne lempedes ikke.

7. Fremkomsten og eksistensen af oplagsvæsenet - transit - såvel som kreditoplag - har haft sammenhæng med interessen for at fremme reeksporten. Det er derfor næppe noget tilfælde, at da balancekommissionen havde fået begrænset kreditoplaget, gav man sig til at drøfte muligheden af at få oprettet et »entrepôt« i København. Man har også kaldt det en frihavn.

Den skulle ligge i nærheden af toldboden, og det var hensigten at lade staten

bygge de nødvendige pakhuse med henblik på at udleje dem til de handlende.

Med hensyn til toldvæsenets kontrol gjorde to opfattelser sig gældende. Efter den ene skulle varerne toldbehandles ved deres ankomst, men således, at tolden ikke skulle opkræves, før de indførtes til toldindlandet. Det minder meget om oplagsordningen. Efter den anden opfattelse skulle toldkontrollen begrænses til frihavnsporten.

Der var stor interesse for planen. Statsmyndighederne kom dog snart på den ide at lade grossererne selv bygge havnen. Det ville de også gerne, men på betingelse af, at den anvendelse blev forbeholdt medlemmer af deres egen korporation. Denne tanke ville de politiske myndigheder ikke acceptere, og der indtrådte en vis stilstand, selv om tanken om en frihavn ikke blev fuldstændig opgivet.

8. I midten af 1770erne vedtoges det at lade staten opføre et pakhuis i København, som alle importører kunne benytte. Aage Rasch citerer af resolutionen om General-toldkammerets bemyndigelse til at udarbejde en plan for et tidssvarende oplag, at det skulle være til erstatning for »det lidet rum, som nu er ved Toldboden, hvilket langt fra at være bekvemt for spekulationshandel, er endog så indskrænket, at man ved toldrullens 13. kapitel, 1. artikel, har måttet gjøre det kostbart ved at, pålægge foruden 1 pct. af de oplæggende varers værdi endnu 1 pct. månedlig, ligeledes efter værdien beregnet, af varer, som dér henligger over 3 måneder«.

Pakhuset blev taget i brug i 1779.

9. Tanken om oprettelsen af en frihavn i København var som antydning ikke ganske opgivet. En kommission, der blev nedsat i begyndelsen af 1779 med den opgave at undersøge en række toldspørgsmål, fik bl a

også til opgave at studere den påtænkte frihavns funktion.

Det synes imidlertid ikke at være blevet til noget videre med disse studier. Derimod var kommissionens to medlemmer meget optaget af, hvorledes det nye oplagspakhuis kunne indrettes til gavn for handelen og - gennem en udvidelse af denne - for statens indtægter.

Resultatet blev en forordning af 18 december 1780.

Der skete herved en nedsættelse både af transittolden og af pakhuslejen. Transittolden nedsattes for varer, der kom på danske skibe, til $\frac{1}{2}$ pct. af varernes fakturaværdi, for varer, der ankom med ikke-privilegerede skibe, til 1 pct. Nedsættelsen af pakhuslejen var meget betydelig og med store variationer fra varegruppe til varegruppe.

Aage Rasch fremhæver den vigtige bestemmelse om, at varer, der skulle blive her, i landet skulle svare en trediedel mere end transitvarer, hvilket viser bestræbelserne for at reservere pakhuse for reekspor-ten. Han karakteriserer med rette kontrollen med de oplagte varer som liberal. Ved deres ankomst skulle toldvæsenet have en liste over dem, men de skulle ikke undersøges; derimod skulle der foretages et kvartalsvis eftersyn af alle lagerbeholdninger.

10. 1780erne var som bekendt en af de store reformperioder i Danmarks historie. Mest kendt er landbrugslovgivningen, men også andre erhvervsforhold var i støbeskeen. Det gav sig bl a udslag i handels- og toldpolitikken.

I 1787 nedsattes en kommission, der fik til opgave at foretage en undersøgelse af den relevante lovgivning og den dertil knyttede administration. Det var ikke så meget principielle overvejelser over handelspolitikens udformning, der indgik i kommissionens overvejelser - altså spørgsmålet om

merkantilisme contra frihandel - selvom det voldte bekymring, at det gældende system kostede staten penge til den »voklende og med kunst vedligeholdte industri«.

Begrundelsen for kommissionens ned-sættelse var snarere de omgøelser af eksisterende indførselsforbud og høje toldsatter, som gav sig i et omfattende smugleri. Man led under »snighandelen«.

Transithandelen havde udviklet sig stærkt i de foregående år, og den ønskede man at holde liv i. Det viste sig ved den forordning om oplag af 31 maj 1793, som er knyttet til Ove Mallings navn. I sin forestilling til kongen skrev han, at kommissionen håbede, at den snart kunne forelægge sin betænkning om handelssystemet som helhed. Det blev til Forordning om Tolden og Kjøbsted-Consumtionen i Danmark og Norge af 1 februar 1797. Den optog forordningen af 1793 i sig.

11. Forordningen af 1797 er stadig værd at læse både på grund af sit indhold og på grund af sit smukke sprog. Den indledes med ordene: »Medens freden, som kongen søger at håndhæve, velsigner hans riger og fremmer enhver virksom og gavnlig bestræbelse for det almindelige vel, veed han intet vigtigere eller værdigere, hvortil han, som konge og landsfader, kunde henvende sin opmærksomhed, end til at see lovgivningen forbedret i de grene, hvor mangler findes at afhielp, offentlige byrder at lindre, lovlige næringer at ordne og betrygge. Blandt de midler, som til disse øiemæed ere fundne nødvendige og tienlige, har han anseet en ny og forbedret toldforordning at være et af de meget vigtige ...«.

Herefter gives en oversigt over de vigtigste elementer i det nyt toldsystem, og det hedder så: »Det er en almindelig regel i alt toldvæsen, at afgifter på indkommen-

de fremmede varer skal erlægges ved disses indførsel, hvorefter de, som have indført dem have fri raadighed til at sælge dem baade i landet, og ud af landet. Saa meget som denne regel er simpel og grundet i afgiftsvæsenets natur, saameget er den derimod til hinder for fremmede varers indforskrivning til videre afsætning til fremmede steder, for hvilken handel disse rigers beliggenhed er saa belejlig. For at raade bod paa denne uleilighed, har det forhen været tilladt visse enkelte steder, at tage visse enkelte varesorter paa oplag, med credit paa afgifterne, indtil de afsættes, da disse afgifter siden tilsvarede, forsaavidt varerne forbleve i landet; men bleve ukrævede, forsaavidt de udgik til fremmede steder. Dette oplag er udstrakt til alle varer, som ere vigtige gjenstande for udenrigshandelen, og til alle steder, som kan føre søhandel. Endvidere er det ogsaa tilladt, at alle varer i almindelighed, og deriblandt ogsaa de faa, som endnu forblive forbudne til forblivelse her i landet, kan i alle købstæder, hvor toldsteder ere, oplægges til udførsel. Ved begge disse oplage deelagtiggøres nu, under et ordnet toldvæsen, alle handelssteder i begge rigerne i den frie handel med fremmede varer, som de fremmede frihavne i Europa er given, og som udgjør den væsentligste deel, der have tildraget dem navn af frihavn ...«.

Bestemmelserne om transitoplag findes i forordningens §§ 55-64, om kreditoplag i §§ 65-75, reglerne om kvartalsafregning for kreditoplag dog i §§ 216-229.

»Det er transitoplag, naar varer fra fremmede steder oplægges til videre udførsel, eller indtil eieren eller commissionairen nærmere tilkiendegiver deres bestemmelse, og da angiver dem enten til udførsel, eller til kreditoplag, eller til fortoldning. Paa transitoplaget maa alle varer . . . antages

... .Alle varer paa transitoplag skal, saalænge de paa dette oplag forblive, være henlagte paa toldboderne, og i deres pakhus, hvor disse ere, naar og saalænge der er rum. I mangel af saadant offentligt pakhus, eller af rum i og ved samme, kan det tillades vedkommende, at indlægge dem i deres eller andres forsvarlige pakhus, men da under toldopsynets laas eller segl Saavel for fremmedes, som indenlandskes, handlendes eller ikke-handlendes, bekiendtes eller ubekiendtes regning, maa varer antages til transitoplag; men fra oplaget maa de ikke udgaae, uden efter angivelse for en indenlandsk handelsborger, eller anden bekiendt vederhæftig mand

Saalænge indpakkede varer henligge paa transitoplag, maa ingen ompakning eller omdeling dermed foretages Det berører paa eieren eller commissionairen, hvorlænge varer paa transitoplaget skal henligge. I de første 14 dage . . . betales . . . intet, men efter disse 14 dages forløb skal . . . betales for oplægelsen og bevaringen, en billig afgift . . . «.

»Det er kreditoplag, naar fremmede toldbare varer, mod credit på de afgifter, som ellers ved indførselen skulle svares, strax betroes eieren i eget værg og til egen raadighed, mod at indførselsafgifterne siden erlægges, forsaavidt varerne forblive i landet, men at derimod de varer, som udføres til fremmede og frie steder, afskrives i oplaget. Enhver boesat og til handel berettiget borger i søestæder . . . , hvor fremmede varer maae losses og fortoldes, skal det være uformeent, at tage på kreditoplag alle de varer, som paa dette oplag tillades at indgaae Da ikke alle varer ere af den natur, at de kan eller bør gives adgang til kreditoplag . . . saa er i tariffen . . . tilkiendegivet . . . de varesorter, som (undtagelsesvis) til oplagsclassen ikke henhøre Naar, og saa ofte, varer indføres paa kreditoplag . . . skal saadant for op-

lagsregnskabsføreren skriftligen og behøringen anmeldes; men hvad oplagshaveren udtager af sit oplag til afsætning, fortæring og forbrug i landet, dette anmelder han kun ved hvert fjerdingaars udgang, da fra toldvæsenets side gøres afregning med ham om de afgifter, han for det forløbne quartal, at sit oplag, haver at erlægge

Til sikkerhed for afgifterne . . . forholdes kongens kasse . . . første panteret i samtlige hans oplagsvarer . . . fortrinsret

til betaling af samtlige hans øvrige eiendomme, varer eller effecter, som ikke ellers lovligten ere pantsatte Desuden skal det være . . . toldvæsenets betiente . . . uformet, naar og saa ofte de holde det fornødent . . . at eftersee oplagsbeholdningen Men naar en oplagshaver stiller . . . sikkerhed . . . da skal han være undtagen fra det eftersyn, som betienterne ellers . . . imellem quartalsafregningerne kunde foretage . . . «.

Efterskrift.

12. Siden toldforordningen af 1797 har Danmark oplevet større toldlovsændringer i 1863, 1908, 1924, 1959, 1960 og 1970. Lovene fra 1863, 1908, 1924 og 1960 vedrørte hovedsagelig tariffen.

1960-loven indebar således en omkalfatring, der leder tanken hen på 1797-forordningen, fordi en meget omfattende importregulering erstattedes af en mere smidig toldpolitik.

1959- og 1970-lovene drejede sig hovedsagelig om toldforvaltningsbestemmelserne, dog således, at 1959-loven også indførte Bruxelles-nomenklaturen som det tekniske grundlag for tariffen.

Ved 1959-loven ophævedes forordningen af 1797.

I øvrigt betød loven i alt væsentligt kun en omskrivning af den eksisterende lovgivning og en kodificering af gældende ret og praksis.

Toldloven af 18. december 1970, der trådte i kraft den 1 april 1971, ophævede oplagsvæsenet - dog ikke Københavns frihavn. I den kommissionsbetænkning, som dannede grundlag for loven, er der givet en udførlig beskrivelse af de indtil udgangen af marts 1971 gældende oplag: statens transitoplag, private transitoplag, private pakhusoplag, frilagre, ompakningslagre, kreditoplag og frihavne.

1970-loven erstattede oplagene med et godsregistreringssystem og en almindelig told- og afgiftskreditordning med adgang for modtageren til straks at hjemtage varerne.

Endvidere bibeholdtes af hensyn til transithandelen de i 1959 indførte nye bestemmelser om handelstoldgodtgørelse. Ifølge dem tilbagebetales tolden for varer, der i uforandret og ubrugt stand genudføres til udlandet eller toldfrit sted i forbindelse

med salg. Og selvom der ikke længere i sædvanlig forstand fandtes toldoplag i Danmark, var der dog i hvert fald mulighed for importører, der indførte varer over Københavns frihavn, til told- og afgiftsfrit at oplægge varer dér.

Hertil kommer, at der åbnedes mulighed for fritagelse for told af varer, der midlertidigt opbevares i toldområdet, når varerne ikke ejes af personer, der er bosat her i landet.

Hensigten med disse bestemmelser i 1970-loven var inden for et stærkt forenklet administrativt system at sikre transit-handelen en let og smidig adgang til toldfrihed og samtidig at yde import-handelen en let opnåelig og mere ligelig toldkredit.

13. EF fastsatte i 1969 regler om harmonisering af medlemslandenes lovgivning om toldoplag, men medlemslandene blev ikke pålagt at oprette toldoplag. Ved denne beslutning traf de seks oprindelige medlemslande det principielle valg mellem oplagssystemet og godtgørelsessystemet. En beslutning, som EF siden har fastholdt.

Der findes toldoplag i alle andre medlemslande. I denne forbindelse bemærkes, at frihavne i EF's lovgivning ikke betragtes som toldoplag.

Efter ønske fra jyske erhvervskredse blev der ved en ændring i februar 1972 til dagældende toldlov - altså under de danske forhandlinger med EF om tiltrædelse - givet finansministeren en bemyndigelse til i havne, der er basishavne, og hvor der ikke er oprettet frihavn, at oprette toldoplag, hvor varer kan opbevares i ubegrænset stand i indtil 1 år efter indførslen.

Denne bemyndigelse blev herefter benyttet til oprettelse af toldoplag i Århus. Det vil sige, at Danmark kun i 10 måneder

holdt sig uden for de civiliserede landes sel-skab (jfr. Sponneck).

Pr. 11. januar 1973 trådte Danmark ind i EF, og den nugældende toldlov af 13 december, 1972 trådte i kraft. Loven kom i § 108 til at indeholde bestemmelser om told-oplag svarende til det just anførte (Århus) samt desuden om toldoplæg for råttobak.

Ved en lov af 8 juni 1977 om ændring af toldloven erstattedes den tidligere § 108 om toldoplæg med den nugældende § 108, i henhold til hvilken toldvæsenet bl a hos pakhusforretninger i havne, der er basis-havne, og hvor der ikke findes frihavn, samt på andre steder, hvor der er et særligt behov derfor, kan meddele tilladelse til op-rettelse af toldoplæg. De nærmere bestem-melser fastsættes af ministeren for skatter og afgifter.

Ønske om toldoplæg andre steder end i Århus kom fra kredse i Padborg, der ville tage konkurrencen op med toldoplæg syd for den dansk-tyske grænse, men det har ikke været muligt for Padborg at berolige Århus, der frygter for sin status som basi-shavn, når der er oplagsmuligheder i Pad-borg. Alligevel har Padborg nu fået sit toldoplæg.

Ved Danmarks indtræden i EF trådte også EF's markedsordninger for land-brugsvarer, frugt og gartneriprodukter i kraft her i landet. Efter de gældende for-ordninger kan der udbetales eksportrestitu-tion for visse varer straks ved disses tilfø-rsel til toldoplæg, ligesom der er adgang til at yde eksportrestitution for visse varer, der fremstilles under toldkontrol, således at restitutionen kan udbetales, så snart ma-

terialerne til fremstillingen er undergivet toldkontrollen. Endvidere er der adgang til oplæggelse af indførte varer på toldoplag med den virkning, at told og afgifter (herunder importafgifter) først skal betales ved fraførslen fra oplaget.

Disse oplag og oplagslignende ordninger er indført her i landet ved lovene om administration af EF's forordninger om markedsordninger for landbrugsvarer, frugt og gartneriprodukter, og toldvæsenet har meddelt 36 bevillinger til importoplag, 96 bevillinger til eksportoplag og 6 bevillinger til fremstilling under toldkontrol. Bevillingerne vedrører kun eksportrestitution og importafgifter - ikke told og merværdiafgift.

Spørgsmålet er nu, om ikke vi står over for en yderligere udbygning af oplagsinstituttet i Danmark. Indførte varer, der oplægges på toldoplag, kan genudføres uden betaling af told og andre importafgifter. Toldoplag er den procedure, som EF har valgt til at fritage varer, der genudføres, for told, og denne procedure benyttes i de andre medlemslande.

I Danmark derimod fritages varer, der genudføres, for told i medfør af toldlovens bestemmelser om handelstoldgodtgørelse. Disse bestemmelser giver adgang til at godtgøre tolden for indførte varer, der er fortoldet af en herværende virksomhed og af denne i forbindelse med et salg genudføres i uforandret og ubrugt stand til steder uden for EF's toldområde. Handelstoldgodtgørelsesproceduren anses som mindre arbejds- og personalekrævende for toldvæsenet end en toldoplagsprocedure.

Det må antages, at varer, der genudføres mod handelstoldgodtgørelse, under oplagringen her i landet i ret vidt omfang er un-

dergået visse mindre behandlinger, f.eks. ompakning, hvilket gør det muligt at fritage dem for told i medfør af bestemmelserne om aktiv forædling.

I det omfang, dette ikke vil være muligt, må det forventes, at bortfald af bestemmelserne om handelstoldgodtgørelse vil medføre, at erhvervslivet vil ønske adgang til at oplægge indførte varer på toldoplag. Der kan måske blive tale om såvel toldoplag, hvor der kan oplægges varer for andres regning, som toldoplag, hvor en importør kan oplægge sine egne varer i egne lokaler under kontrol af toldvæsenet. De oplagte varer kan herefter successivt udtages til fortoldning eller genudførsel.

Det er ikke muligt at anslå, hvor mange toldoplag der i givet fald ønskes oprettet. Dette vil afhænge af, hvor restriktive de betingelser bliver, der fastsættes for oplæggelse på toldoplag, hvilket igen må bero på en vurdering af erhvervslivets behov sammenholdt med de ressourcer, som toldvæsenet må sætte ind på opgaven.

Det sidste ord om toldoplag i Danmark er ikke sagt.

Genforeningen 1920-21

Af K. KOEFOED-JESPERSEN

Første verdenskrigs afslutning i 1919. Folkeafstemninger den 10. februar og 14. marts 1920 i 1' og 2'zone (Nord- og Melleslesvig) i overvågelse af den internationale kommission i Flensborg med repræsentanter for England, Frankrig, Sverige og Norge. Grænsens flytning mod syd på dette grundlag fra Kongeåen til en bugtet linie mellem Krusaa og Rudbøl/Vesterhavet (sindelagsgrænse).

Alt dette og meget andet skabte optakt til udkommando for os, der skulle danne fortrop og medvirke til at opbygge et dansk toldvæsen i de sønderjyske landsdele efter 56 års adskillelse fra kongeriget.

Vi skulle ned til et område, hvor de under afstemningen nylig anvendte plebiscit-frimærker og kommunale nødpengsedler endnu spillede en vis rolle samt til en tresproget befolkning, som betjente sig af sønderjysk dialekt, tysk og rigsdansk, dog med førstnævnte »sprak« som generalnævner.

Handlingsforløbet og begivenhederne kan for mit eget vedkommende nedfældes således: Allerede i april 1920 fik jeg i Rønne skrivelse fra Departementet for Told- og Forbrugsafgifter om, at jeg i nær fremtid ville blive sat til tjeneste som toldmedhjælper i Aabenraa.

I begyndelsen af juni kom telegrafisk ordre til at være rejseklar og holde pasfotografi i beredskab. Tre dage senere atter telegram om at afrejse snarest.

Efter 36 timers rejse fra Bornholm med ophold i Vamdrup, hvor pas blev udleveret, ankom jeg 11 juni om formiddagen til Rødekro. Lokaltoget til Aabenraa var

grundet forsinkelse på den østlige længdebane afgået, og jeg var derfor henvist til at hyre et hestekøretøj (fuhrwerk) ind til Aabenraa med udstigning ved det danske hotel »Royal«.

Herfra søgtes oplysning om hvor toldkontrollør Heise var at finde (ordren lød på at melde sig hos ham, da den egentlige chef toldforvalter L.C. Ludvigsen foreløbig var placeret i Padborg for at organisere dette vigtige grænsetoldsted). Det lykkedes senere på dagen at opspore ham på »Strand Hotel« - hotelejer C. Bonde - ved fjordens nordside, hvor han indtil videre havde opslået sit paulun.

Nå eventyret - for det var det - begyndte i en vis forvirring og spontanitet, men morskomt. Toldkamret var stadig bemanded med tyske tjenestemænd, og vi som kom nordfra blev henvist til at »holde kontor« i en lille træbygning ved Sydhavnen - et tidligere skomagerværksted af så diminutiv størrelse, at hovedparten af personalet måtte være udegående. Senere et lidt større ét-rums stenhus, hvor den særdeles varme sommer krævede åbne vinduer og dørtræk, som skabte særlige problemer, når bilag hvirvledes bort med blæsten. Man blev nødvendigvis helt ferm til rekonstruktion.

Disse specielle arbejdsvilkår bestod til 29 juni, da tyskerne omsider rykkede ud af toldboden. 2 juli blev hele toldområdet formelt overdraget os af lokaldistriktets tyske Zollrat Wilnow med domicil i Haderslev (en stram Prøjser i grøn uniform med epauletter på skuldrene og ridestøvler med sporer), og i overværelse af tolddeparte-

mentets repræsentant ekspeditionssekretær J.V. Schou-Nielsen.

Toldkamret - en magtfuld bygning i klassicistisk stilart med saddeltag og trekantede gavlfelter (i fagsproget helhvalmede gavle) - angives i Krak at være opført ca 1856-57, og minder en del om den kendte arkitekt C.F. Hansens byggemåde. Det skal i den forbindelse bemærkes, at C.F. Hansen har opført Aabenraa Rådhus og ombygget Brundlund Slot i første halvdel af 1800-tallet.

Iøvrigt var toldkammerbygningen karakteriseret ved det afstumpede tårn mod havnen i tagrygshøjde, nærmest en udsigtsplatform, hvor flagstang og et primitivt hejseværk til aflæsning af toldgods til stue- og loftetage var anbragt. Fra den gamle danske tid fandt vi under toldkammertaget et 11 cm langt håndskåret træstempel med krone og Frederik VII's navnetræk. Det blev senere overdraget til Dansk Toldmuseum.

På muren mod havneområdet ses en skalaafmærkning for vandstandshøjder under forskellige stormfloder, hvor havvandet med østlig vindretning presses fra Lillebælt ind gennem fjorden og forårsager store oversvømmelser på havneterrænet. Havnens træbolværker var mådeligt vedligeholdte, og kun det sydlige afsnit med oplagspladser for bygningsmaterialer og kul havde den tids moderne losningsfaciliteter.

Langs hele nordsiden af bassinerne strakte sig flere rækker af sorttjærede karantænebygninger for kreaturer, som søværts har været henholdsvis ud- og indført over Aabenraa i forskellige perioder.

Toldforvalter Ludvigsens mission i Padborg var omsider tilendebragt, således at han den 23 juni kunne modtage Aabenraa tolddistrikt og forestå den rationelle opbygning af et dansk toldsted. Det skal fremhæves, at Ludvigsen var en meget

dygtig og inspirerende chef, hvis habitus lå udover det almindelige.

Således optrådte han jævnlig i jaket, som stod godt til en klædelig pondus, og hans facon at gribe tingene an på var i flere henseender karakteristisk for fast vilje og praktisk handlemåde.

Personalet var iøvrigt sammenbragt fra mange forskellige toldsteder i det gamle land og generelt kan siges, at embedsmændene kom nordfra, medens funktionærklasser og kystposterne blev bemanded med sønderjyder.

Vi unge fra mange kanter kommende toldmedhjælpere var fortrinsvis udtaget fra toldskolens sidste eksamenshold, og følgelig var en del kursuskammerater fordelt over landsdelens forskellige toldsteder. I Aabenraa var vi således to jævnaldrende ungarle, som fandt sammen om bolig- og pensionatsforhold, idet vi begyndte med sommerophold på fornævnte Strandhotel og mod efteråret lejede to møblerede værelser i Storegade vis a vis Rådhuset.

Det traf sig sådan, at vi faldt til hos to afgæde koffardikaptajner fra Søfartsbyens tidligere store oversøiske flåde, som vel var hjemmehørende i Aabenraa, men til stadighed gik i langfart på Østen. Kaptajn Ipland overlod os således to af sine store velmøblerede stuer, og kaptajn Eberhardt på Søndertorv - måske navnlig hans kone - drev pensionat for os og enkelte andre.

Fulde dagpenge det første år (13 kr som var mange penge dengang) eliminerede sporadiske lommesmærter, og tillod endog små flotheder. Således var pensionatets middag almindeligvis på det jævne, og navnlig om fredagen (døde frikadeller) foretrak vi »Royal's« spisekort; her var det man første gang oplevede en dygtig xylofonspiller - for mig noget nyt og interessant i træ. Købmand Danielsens biograf på Storetorv med selvspillende klaver havde også vor søgning, når nyt program præsenteredes.

Åbenrå toldkammer

Embedsmændene og øvrige af en vis anciennitet fandt lejligheder i byen, og blandt dem toldassistent Hans Baagø (dengang Hansen), som i juli blev gift og stiftede bo i villakvarteret Karpedam. Jeg kom i et livs langt venskabsforhold til Baagø, som var en meget positiv og dynamisk personlighed, der jo senere blev mangeårig folketingsmand og bestred adskillige kommunale og andre tillidsposter.

Som kuriositet skal nævnes, at da brudeudstyret ankom skete udpakning og placering ved kollegial bistand med efterfølgende kaffebord i det nye hjem. Det var efter denne festlighed, at en ældre ikke helt tørlagt assistent lakonisk bemærkede: Ingen spiritus, ikke så meget som en romkage.

Den ældste toldkontrollør var jævnlig i opposition til toldforvalter Ludvigsen, men heftige ordueller afsluttedes som regel med myndig tilrettevisning fra toldforvalteren, der til enhver tid var herre over situationen.

Kontrollør J.R. Jans, en solid dragørtype, med særlige anlæg for det mere specielle, fik overdraget at organisere skibsregistreringen for hele landsdelen med egne kontorer ved amtsbanernes bygning på den nordlige havneplads. Oprindeligt var han udpeget som leder af kontorforretningerne på toldboden, men i stedet kom en erfaren toldassistent efter eget ønske til at deltage i, og formelt lede kontorarbejdet hvor vi to unge toldmedhjælpere udgjorde den udførende kraft.

Der var nok at gøre med skibsklarering, varefortoldning etc. Generalekstrakten indtil udgangen af marts 1921 omfattede da også intrader på omkring 550 000 kr, hvilket måske ikke lyder af så meget i dag, men var nævneværdigt på det tidspunkt. Havnepengene skæppede også godt, og indgik hovedsagelig ved skibsmægler Cleemann og dampskibsekspeditor Calender's mellemkomst. Sidstnævnte stod for den lokale rutefart og drev tillige restaurant i pavillonen ved fjorddampernes anløbsplads.

Christian 10. spadserer over toldbodpladsen på vej til »Dannebrog«.

Nå men hovedgrundlag for vort virke var »Anordning af 17/6-20 om Overgangsbestemmelser vedrørende Toldforholdene mv i de sønderjydske Landsdele« med påfølgende »Instruktion om Toldforholdene ved den danske Toldgrænses Flytning sydpå den 21/6-20«; og ifølge sagens natur bragte hver dag et antal cirkulærskrivelser med forholdsordrer til hurtig iværksættelse.

Her viste toldforvalteren sin særegne faccon at gribe tingene an på, idet han når morgenposten var modtaget tog hele dyn-gen under armen og begav sig til det lille unævnelige rum i toldbodhavens udkant, hvor dagsbefalingen efter grundig gennem-læsning og andagtsfuld grublen blev klar-gjort til snarlig virkeliggørelse, når både det ene og det andet var tilendebragt. Dette var nok en pudsighed, men tillige for ham en praktisk og naturlig reagering overfor hver dags problemer.

I forbindelse med det særprægede skal omtales, at klasselotteriet udvidede med 50 000 lodder til rådighed for den nytilkomne befolkning, og de fleste af os tilflyttere benyttede lejligheden til at erhverve en

seddel. Det gjorde toldforvalteren også, og da han fem år senere fik det større embede som chef i Kolding, faldt en betydelig ge-vinst på hans nummer, hvilket efter sigen-de bl a ytrede sig ved, at han dagen derpå viste sig på gaden med nye galocher.

Generaldirektør Michael Koefoed og frue kom fornævnte 23. juni sammen med be-styrelsen for DFDS og andre notabiliteter ombord i S/S »Kong Haakon« til Aaben-raa havn. Det var Sct Hans aften og ved mørkningstide lød orkestermusik fra skibs-dækket samtidig med, at der på havnen af-fyredes raketter og andet festfyrværkeri, sluttende med fakkeltog. Med generaldi-rektørens besøg og tjenstlige sonderinger på toldboden næste dag var den danske toldadministration således i praksis stad-fæstet.

Som dagene gik følte vi os mere og mere akklimatiserede og deltog i danske møder på »Folkehjem«, hvor H.P. Hanssen (Nør-remølle) og andre koryfæer talte patriotisk opflammende, altid i forbindelse med et

Møllen ved Sønderport som nedbrændte 1920.

traditionelt sønderjysk kaffebord, og »Det haver så nyligen regnet«.

En speciel begivenhed var Gerda Christophersens turne med »Elverhøj« i de sønderjyske landsdele. I Aabenraa overværede vi den 26 august opførelsen på Stadtteater for fuldt hus, hvor Gerda Christophersen selv spillede mor Karen og Holger Reenberg Christian IV. Publikums begejstring kulminerede med kongesangen, der blev afsunget som een stor fællessang. I efteråret kom Det kongelige Teater med Holberg- gæstespil, hvor selveste Olaf Poulsen som 71-årig, og efter at han egentlig var trådt tilbage fra nationalscenen, ville have det ønske opfyldt at være med til at tolke fader Holberg for sine sønderjyske landsmænd.

Omsider fik toldstedet i stedet for den lille sejlførende toldbåd tildelt en søgænde motorpatruljebåd med fører og maskinpasser. Udover de større opsøgende togter førte den os på søndage flittigt rundt til fjordens kystposter og de fjernere placerede, såsom Kalø nedenfor Knivsbjerg. Valutarejser fo-

rekom allerede dengang til Flensborg (Gnomenkeller), hvor man jo var økonomiske herrremænd som følge af markkursens bundrekord. Ligeledes turede vi af og til med lokale dampskibe til Sønderborg, hvor to jævnaldrende medhjælpere var tjenstgørende.

Så kom selve genforeningsfesten på Dybbøl den 11 juli, dagen efter at Christian X og de øvrige kongelige med følge var ankommet til Aabenraa med »Dannebrog« (den gamle hjuldamper). Genforeningsdagen var en søndag, og vi toldere sejlede kl 6 om morgenen med færgen »Fyn« til Sønderborg, fulgt af »Dannebrog« med kongefamilien ombord, 2 krydsere og 3 torpedojagere.

Selve sejlturen - som vi forøvrigt senere foretog adskillige gange - er nærmest drømmeagtig smuk ud gennem den brede og til begge sider skovklædte Aabenraa fjord, passerende først Varnæshoved, senere Ballebro og videre ned gennem Alsund med Sottrupskov samt Reventlowernes lyse Sandbjerg slot på styrbord side og

Als med Arnkilsøre og Kærving til bagbord.

Efter landgangen på skibbroen i Sønderborg spadserede vi over pontonbroen mod Dybbøl skanser - en sand folkevandring med omkring 100 000 mennesker, der samledes ved møllen og skanserne, hvor det højtidelige foregik. Kongen, H.P.Hansen, amtmand Schack (lensgreve til Schackenborg), Peter Grau, statsminister Neergaard m fl talte, og alt i alt blev det en national begivenhed og manifestation, som vi, der oplevede den, aldrig kan glemme.

Tjenesten var selvsagt inspirerende og meningsfyldt, fordi hver dag bragte nye opgaver; men der var da også rig lejlighed til at gøre mere personlige sonderinger i marken. Således var det mærkbart, at førerskikkelsen H.P. Hanssen fra sin bopæl i Nygade styrede mangt og meget, samt at der fra hans arbejdsværelse på kvisten udgik en strøm af politiske ideer og dispositioner, som kom til udtryk i foredragsvirk-somhed mv, og ikke mindst i hans eget dagblad »Hejmda«. Dertil kan føjes, at andre aktive frontkæmpere af samme partimæssige observans i solidaritet flokkedes om ham og svigersønnen amtmand Refslund Thomsen, som residerede i byens sydlige udkant på det historiske Brundlund Slot, der oprindeligt stammer fra dronning Margrethe I's tid.

Af lokale tildragelser må nævnes, at byens vindmølle ved Sønderport nedbrændte en sommeraften - et tilløbsstykke for dem, der skulle have det hele med. De udstationerede Næstved dragoner holdt brandvagt i flere dage, og brandårsagen blev udlagt som kortslutning. Kuriøst nok blev det senere konstateret at møllen overhovedet ikke havde haft elektriske installationer - men alligevel!!

Vore ekskursioner blev som tiden gik mere udadvendte pr cykle og med de befor-

dringsmidler, som var for hånden. Således gennemkrydsede vi Sundeved og besøgte mange krigergrave fra 1864 med manende inskriptioner, kom til Søgaard halvejs mod Krusaa - en stor smuk gård på 2 100 tdl., nu kaserne - Graasten, Dybbøl Mølle igen. Besøgte det historiske museum i møllebygningen, og på en strejftur langs omkringliggende markskel ville skæbnen, at der blev fundet et velbevaret sprængstykke fra en større granat i det gamle krigsområde.

For egen regning drog jeg adskillige gange sydpå til egnen ved Krusaa, hvor en slægtning bestyrede gårdene Muldsmark og Kiskelund, som hørte under Krusaa-gaard. På Muldsmark gjorde jeg bekendtskab med to granvoksne toldassistenter fra landegrænsen, udstyret med geværer og jagttasker, som med godsejer Hanssens til-ladelse afsøgte mark og skov for rådyr, harer og andet vildt. De to herrer var N.E. Harild, senere borgmester i Neksø, og La-vaetz Schytt, senest toldforvalter i Padborg.

For ikke at fordunkle udgangspunktet Aabenraa skal siges, at Sønderjyderne og ikke mindst Aabenraaerne er et muntert folkefærd med sans for festivitas, når lejlighed bydes. Eksempelvis må fremhæves den årlige ringridning på pladsen nær Brundlund Slot og pinsedagens årle travetur i samlet flok til Hjelm skov for at se morgensolen danse til hornmusik og bægerklang.

Til sidst kan det ikke noksom understreges, at det var en lykkelig ting, at man fik tildelt en rolle i første akt af genforeningsprocessen med et år i Aabenraa og efterfølgende fire tjenestear i Haderslev. Alt i alt står den beskrevne epoke som noget uforglemmeligt, og sammenfattende må siges, at den hos mig har efterladt en stedse-varende hengivenhed for Sønderjylland og befolkningen dernede. De har bl a en dejlig sans for humor.

Danske og tyske jernbanefolk, samt danske toldere foran Åbenrå station, 16. juni 1920.

Toldhistoriske noter

Varemærker

Varemærker på indenlandske tekstilprodukter blev af kontrolhensyn påbudt ved forordning af 17. november 1739. De var tillige underkastet toldvæsenets stempning som dobbeltkontrol af den hjemlige oprindelse, således at alle og enhver let kunne konstatere om der var tale om tilladt eller forbuden vare.

Kontinentalspærringen under Napoleonskrigene medførte en omfattende forbudslovgivning, med henblik på at ramme den fjendtlige, britiske handel. I forordning af 23. maj 1812 samledes den danske lovgivning på handelsområdet.

Indledningsvis nævnes at nøje kontrolforanstaltninger er fornødne, da kontrabandittisterne søger flere og andre veje og midler; en samlet udgave af de eksisterende bestemmelser skal forekomme overtrædelser af vanvare, således at overtrædelser med baggrund i lav vindesyg og ringeagt for borgerpligten, des mere kan anses med skærpede straffe.

Blandt kontrolforholdsreglerne bestemmes i § 13, at alle indenlandske fabrikker og manufakturer skal forsyne deres produkter med et eget, af Kommercekollegiet autoriseret mærke.

Undtagelseslovgivningen blev ophævet ved forordning af 2. april 1814, således at Toldforordningen af 1797 atter kunne træde i kraft i fuld udstrækning. Nogle af krigstidens foranstaltninger ønskede man dog at beholde, herunder pligten til stempning eller mærkning af indenlandske fabriksvarer (§ 7).

I Kommercekollegiet administreredes varemærkeordningen i »Industri- og Fabriksfaget«, der i forvejen behandlede privilegier (= koncessioner) for de pågældende virksomheder.

Fra 1811 førtes en særlig protokol over fabriksmærker, hvori en prøve på mærkerne blev indklæbet ved godkendelsen; ved fornyelse af koncessionen skete også fornyet godkendelse af mærket.

Mærkernes art spænder fra grove initialer og bomærker til elegant miniaturekunst, sidstnævnte art dog næsten udelukkende for tobaksfabrikkerne. De fleste mærker var utvivlsomt i brug allerede, og havde velsagtens været det i en længere årække, således at pligten til mærkning af varerne blot indskærpede en eksisterende praksis.

Når tobaksfabrikkerne ene af alle havde en indarbejdet tradition for varemærkning med iøjnefaldende symboler, er det udtryk for at tobakken forhandlede som mærkevare, også i de tilfælde hvor afsætningsområdet ikke strakte sig udover købstadens grænser.

For nogle af tobaksfabrikkerne er varemærket virkelig deres eget, helt igennem; men i andre tilfælde ses samme mærke anvendt af flere fabrikker - blot med afvigende tekst. Her er bogtrykkeren mærkets ophavsmand.

Til illustration af H K Kristensens og Paul Gersmanns artikler i dette nummer, er valgt en række af tobaksfabrikernes bedste varemærker; ved udvælgelsen er der taget hensyn til om mærket symboliserer handelen som sådan, snarere end den enkelte fabrikant.

De kvadratiske mærker gengives i original størrelse, dog er forsideillustrationen forstørret 2 gange. De cirkulære mærkers originalformat varierer fra 2,6 til 3,5 cm i diameter, men er alle forstørret til 7,5 cm.

Red.

Bøger

H V Gregersen: Toldsted ved Hærvejen. Haderslev 1978; 230 s, illustreret. Kr 69,70, *favoritpris kr 49* ved henvendelse til Folkeligt forlag, Postbox 22, 6100 Haderslev.

På hærvejen, vest for Åbenrå, kort efter Ribevejens tilslutning, blev Toldsted anlagt i 1430-erne, med henblik på afgift af den gående eksportvare, studene. Det var hverken den første eller den sidste afgift på disse under deres vej sydover; der var ikke tale om grænsetold, men om en feudal passageafgift som blev opkrævet her fordi stedet tilfældigvis var velegnet, og udsigten til virkningsfulde protester ringe. Til fordel for de skiftende landsherrers kasse, opretholdtes afgiften i over 350 år, indtil den blev afskaffet i 1790 på linie med andre passageafgifter af lignende karakter.

Toldsted omfattede et større landbrug, og vederlaget for toldertjenesten var fritagelse for skatter og afgifter; derudover suppleredes virksomheden med privilegeret krophold.

Bonde-tolder-kromanden tilhørte egnens holdne og ansete mænd, og i mere end 200 år lå bestillingen som en nærmest arvelig rettighed hos slægten Arnkiel, indtil den fortabtes ved afsløring af regnskabsmæssig uorden i 1694.

H V Gregersens bog handler om dette sted og om denne slægt. Der er tale om lokalhistorie, men de lokale begivenheder ses hele tiden i sammenhæng med tilstande og tildragelser i den store Verden, som hér - ved en hovedhandelsåre - var stedse nær og vedkommende; ændringer i sæder og skikke efterlignedes snart, ikke mindst for Arnkielernes vedkommende.

Var end Arnkielernes økonomiske og sociale stilling stedse god, så var deres skæb-

ne dog forskelligartet, med yderpunkterne i Jacob der i 1611 måtte strække hals for bøddelen for mord på vægteren i Åbenrå, og i Troels, teologisk og »antikvarisk« forfatter, samt provst i Åbenrå i 40 år fra 1672.

En væsentlig del af bogen er helliget undersøgelse af handelen gennem Toldsted, således som den kan rekonstrueres gennem de bevarede toldregnskaber fra Toldsted selv og fra de omliggende tolderier. 1500- og 1600-tallets toldregnskaber er kun tilfældigt og fragmentarisk bevarede, men ved intensiv udnyttelse af det eksisterende materiale er det lykkedes Gregersen at forøge vor viden om øksenhandelens natur og omfang, og om de købmænd som drev den. Herunder mærkes bl a at nederlandske købmænd fortrængte danske efter katastrofeårene 1657 - 60.

»Toldsted ved Hærvejen« er sprogligt velformet og indbydende trykt og illustreret; fra det snævre udgangspunkt spænder den bredt i emne. Den er frugten af en mere end 30 år gammel interesse, som er dyrket sideløbende med Gregersens betydende forfatterskab i øvrigt indenfor sønderjysk historie; hans indgående fortrolighed med litteratur og kilder danner baggrund for denne velfunderede og folkeligt læselige fremstilling.

Red.

Peter Kall: Das Zollwesen in Flensburg und im deutsch-dänischen Grenzgebiet. Flensburg 1978; 212 s + 16 s illustrationer.

Hovedvægten i fremstillingen er en indgående skildring af Hauptzollamt Flensburg siden oprettelsen i 1867, med hovedvægten lagt på struktur og organisation; den kronologiske del af fremstillingen er disponeret efter chefernes embedsperioder, og

nævner under enhver af disse hvad der er forefaldet af bemærkelsesværdigt, hist og her krydret med anekdoter og erindringer.

I bogens indledende afsnit skildres tiden før 1867 mere kortfattet; her har Peter Kall i vidt omfang måttet støtte sig på dansk litteratur og på dansk kildemateriale. I gennemgangen af Flensborgertoldens bortforpagtninger i 1500-, 1600- og første halvdel af 1700-tallet ligger bogens bedste afsnit; her redegøres for de forskellige former for forpagtningsordninger, og de omstændigheder hvorunder de blev til.

Regeringens interesse for bortforpagtningen af toldindtægterne hang sammen med vanskeligheden ved at få etableret en pålidelig toldforvaltning; bortforpagtning til privatpersoner eller til korporationer (byen, en købmandssammenslutning, el lign) var da en nærliggende mulighed, som kunne sikre en stabil indtægt; for at få forpagtningsafgiften sat så højt som muligt, anvendtes gerne licitation.

Bortforpagtninger i kortere eller længere tidsrum fandt sted for de fleste toldsteders vedkommende. Bortforpagtninger til private var vistnok i alle tilfælde en forhadet foranstaltning, under alle omstændigheder

noget som medførte stærke stridigheder mellem borgere og forpagter. I Flensborg - og mange andre steder - valgte byen derfor selv at påtage sig forpagtningen, selvom det besynderligt nok altid var en meget dårlig forretning!

Peter Kalls redegørelse for forpagtningerne i en af Monarkiets største handelsbyer er både god og interessant. Han viser bl a *hvor* langt byen var villig til at gå for at holde sig privatforpagtere fra døren, nemlig til at udbetale »erkendtligheder« til højststående embedsmænd i Rentekammeret, til gengæld for versificerede fremstillinger til kongen af byens ønsker - samt venteligt deres stemme i kollegiet.

Fremstillingen af forholdene ved Flensborg toldsted i de nyere tider virker noget uoverskuelig, og medvirkende hertil er bogens meget tætte sats som gør læsningen temmelig besværlig. Disse indvendinger skal dog ikke overskygge den kendsgerning, at Peter Kall har leveret et værdifuldt bidrag til både Flensborgs, Slesvigs og Det danske monarkis historie.

Red.

Fotoalbum deponeret

Landsarkivet for Nørrejylland har i Toldbiblioteket deponeret et fotoalbum og 3 indrammede billeder som stammer fra Overtoldinspektoraatet for Nørrejylland.

Fotoalbummet var Overtoldinspektoraatets officielle fotoregistrering af toldbygningerne i området, foretaget efter instruks fra Generaldirektoratet i 1905; i en årrække blev det ført a jour.

Fotograferingen blev foretaget af lokale professionelle fotografer, og der er tale om billeder af høj kvalitet. Genparter af bille-

derne indsendtes til Generaldirektoratet, og blev der indsat i albums som omfatter hele landet; disse findes i Toldbiblioteket, men dels er en række billeder udeladt her, dels er nogle af billederne temmelig medtaget af tidens tand.

Det deponerede album udgør således et værdifuldt supplement til Tolddirektoratets samling af fotografier af toldbygninger.

Red.

Told-Boden

Udgår i dette nummer. Gratis annoncer til næste nummer må være redaktøren i hænde senest 1. juni.

Foreningsmeddelelser

På bestyrelsesmøde den 9. marts redegjorde formanden for Selskabets aktiviteter i det forløbne halvår, samt for den nærmeste fremtids planlagte aktiviteter.

Det kan bemærkes at medlemstallet nu har rundet 800, men at vi stadig har plads til flere!

Udarbejdelsen af miljøbeskrivelser fra toldvæsenets nyere fortid er i fuld gang, og den længe bebudede fotoregistrering af toldvæsenets bygninger vil nu bliver iværksat - dog ved Direktoratets egen foranstaltning, med toldinspektør Preben Jørgensen som koordinator.

Kasserer kan oplyse at Selskabets økonomi for tiden er særdeles tilfredsstillende,

først og fremmest på grund af det gode salg af »Den gamle grænse - set på postkort«, i mindre grad den forsinkede udsendelse af ZISE. Der bliver god brug for bedømmelsen ved fremtidige bogudgivelser.

Endelig drøftedes afholdelsen af generalforsamling, hvorom der henvises til nedstående indkaldelse. Det bemærkes at næstformand, kasserer og redaktør afgår efter tur, men at de alle er villige til at modtage genvalg, samt at bestyrelsen vil foreslå kontingentet for 1980-81 fastsat uændret til 36 kr.

Red.

Generalforsamling

Toldhistorisk Selskab afholder ordinær generalforsamling fredag den 8. juni 1979, kl 16.00, i Direktoratet for Toldvæsenet, Amaliegade 44, København, med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent.
2. Beretning om virksomheden i 1978 - 1979.
3. Regnskab for 1978 - 1979.
4. Valg af bestyrelsesmedlemmer.

5. Fastsættelse af kontingent.
6. Indkomne forslag.
7. Eventuelt.

Efter generalforsamlingen bydes de fremmødte på en forfriskning, samt et foredrag om toldforvaltning i 1700-tallet af Jan Kanstrup.

Bestyrelsen

Toldhistorisk Selskabs publikationer

Zise 1978, nr 1 - 3, 35,00 kr.

Jens Bruhn, Den gamle grænse - set på postkort, 1978, 34,50 kr. medlemspris 23,00 kr.

Publikationerne kan bestilles ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, København K.

Inde i bladet

H K Kristensen: En Hjertingtolder og hans virksomhed i sidste del af 1700-tallet.	3
Paul Gersmann: Toldoplag i Danmark	25
K Koefoed-Jespersen: Genforeningen 1920-21.	37
Toldhistoriske noter	44
Foreningsmeddelelser	47

